

TALLINNA ÜLIKOOL

CIRIC

HAAP CONSULTING

**LASTEKAITSE, HARIDUS-, SOTSIAAL-, JA
ÕIGUSKAITSESÜSTEEMI KOOSTÖÖ KINNISE
LASTEAASUTUSE TEENUSE LASTE HÜVANGUKS:
KITSASKOHAD JA LAHENDUSED**

Koidu Saia, Kadi Liik, Astra Schults, Jaana Malmberg

2022

Uuring riskilaste õigeaegse tuvastamise ja tulemusliku abistamise süsteemi täiustamiseks:
kinnise lasteasutuse teenuse laste eluteede õppetunnid (KlaTee)
Rahastus: Sotsiaalkindlustusamet, 2022

SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

Raportile viitamine:

Saia, K., Liik, K., Schults, A., & Malmberg, J. (2022). *Lastekaitse-, haridus, sotsiaal- ja õiguskaitse süsteemi koostöö kinnise lasteasutuse teenuse laste hüvanguks: kitsaskohad ja lahendused*. Uuringuraport. Tallinn: Tallinna Ülikool, CIRIC.

ISBN 978-9949-29-623-1 (pdf)

SISUKORD

I SISSEJUHATUS	4
II UURINGU TAUST JA TEOREETILINE RAAMISTIK	6
2.1. Uuringu taust ja vajadus	6
2.2. Teoreetiline raamistik	6
III UURINGU METOODIKA	8
3.1. Uurimiseesmärk ja uurimisküsimused	8
3.2. Valim ja eetika	8
3.3. Piirangud ja tugevused	9
IV PÕHITULEMUSED	11
4.1. Tänapäevaste süsteemidevaheline koostöö KLAT laste ja perede toetamisel	11
4.1.1. Abivajaduse märkamine, ennetustöö, sh riskide ennetamine süsteemidevahelises koostöös	11
4.1.2. Abivajadusele reageerimine ja sekkumine	12
4.2. Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohad	15
4.3. Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohtade lahendusvõimalused	17
4.3.1. Arendusvajadused ja väljakutsed	17
4.3.2. Tänapäevased head praktikad	23
4.3.3. Koolitusvajadused	25
4.3.4. Soovitused poliitikakujundajatele ja –rakendajatele	26
4.4. KLAT ja õigusmõistmise lapsesõbralikkus	27
4.5. Tunnetatud interprofessionaalne koostöö KLATis	31
V Kokkuvõte	33
Viiteallikad	37

I SISSEJUHATUS

See analüüs on osa suuremast uuringust „Uuring riskilaste õigeaegse tuvastamise ja tulemusliku abistamise süsteemi täiustamiseks: kinnise lasteasutuse teenuse laste eluteede õppetunnid“, mis koosneb viiest eesmärgist. Uuringu IV eesmärk oli analüüsida lastekaitse-, haridus-, sotsiaal- ja õiguskaitse süsteemi valdkondadevahelist koostööd kinnise lasteasutuse teenuse laste hüvanguks, sealhulgas tuues välja süsteemi kitsaskohad ning võimalikud lahendused.

Raporti sissejuhatusel järgneb teoreetilise raamistiku ja olukorra kirjeldus, seejärel meetodika alapeatükk. Peamised tulemused ja järeldused on välja toodud teises alapeatükis. Raporti võtab kokku kokkuvõte, millele järgnevad viiteallikate loetelu.

Analüüsi koostamiseks viidi läbi individuaalsed (n=4) ja fookusgruppiintervjuud (6) KLAT teenusel viibinud laste ja noorte, lapsevanema, KLAT teenuse juhtide, Sotsiaalkindlustusameti nõustajate, kohtunike, lastekaitsetöötajate ja võrgustikuliikmetega (sh lastekaitse spetsialist, piirkonnapolitseinik, noorsootöötaja, Rajaleidja sotsiaalpedagoog, noortegarantii juhtumikorraldaja, perekodu töötaja, KLAT sotsiaalpedagoog, haigla sotsiaaltöötaja, KLAT karjäärinõustaja). Teoreetilise raamistikuna kasutati lapsesõbraliku lähenemise (*child-friendly justice*) ning valdkondadevahelist koostööd käsitlevat PINCOM mudelit. Andmeanalüüsil rakendati temaatilist analüüsi, kodeerides intervjuud, moodustades põhikoodid/kategooriad ning paigutades need põhiteemade alla.

Andmeanalüüsi käigus saadud peamised tulemused ja järeldused on järgnevad:

- Lastekaitsetöötajate roll KLAT laste ja noorte juhtumikorraldajana on nõrk. Lastekaitsetöötajad tunnetavad rollikonflikti, nad on ülekoormatud. Samas lastekaitsetöötajate hinnangutest lähtub kogu järgnev KLAT protsess, sellel tuginevad järgmised otsustajad.
- Spetsialistide sõnul on enne KLATi kõike proovitud. Samas, vajalike teenuste kättesaadavus piirkonniti on erinev.
- Toimiv võrgustikutöö on märkamisel ja aitamisel võtmetegur, kuid võrgustik ei ole lapse / noore KLATi suunamisega, toetusvajaduste ja enda rolliga kursis.
- Lapsevanemad ja koostöö nendega on nõrk lüli. KLAT perioodil jääb lapsevanemate toetamine kohaliku omavalitsuse poolt nõrgaks (sh asenduskodude (usaldus)kasvatajatega). KLATis muutuse läbi teinud laps / noor naaseb vanasse, mittemuutunud keskkonda ja see on soodne pinnas tagasilanguseks.
- KLATi maine on halb, sellega ähvardatakse ja laste / noorte hinnangul ei vasta reaalne praktika kuvandile.
- Ametnikud on võimupositsioonil, ei lapsed / noored ega lapsevanemad ei tunne end KLAT protsessis kaasatuna.
- Süsteemis on “augud”, puudu on ravikodu ning kriisipere ja teistest toetavatest teenustest. KLATi suunatakse lapsi / noori, keda ei ole kuhugi mujale paigutada. Seetõttu on KLATis koos lapsed ja noored, kes kokku ei sobi ning see ohustab nii KLATi sihtgrupi kui teiste teenusele suunatud arengut ja heaolu.
- SKA nõustav roll jääb spetsialistidele kohati ebaselgeks, võtab KLAT suunamise protsessis palju aega ning võiks lastekaitsetöötajate rollikonflikti leevendamiseks sisaldada ka KLATi taotluse esitamist kohtule.
- KLAT jätkuteenused, jätkutugi vajaks arendamist. Sealjuures võiksid tuge pakkuda spetsialistid, kellega KLATis on lapsel / noorel ja perel usaldussuhe kujunenud.
- Headeks praktikateks on abivajaduse varane märkamine (nt sotsiaalpedagoogid lasteaias), süsteemne ja tugev võrgustikutöö ning juhtumikorraldus, laste ja perede toetamiseks vajalike lahenduste leidmine ressursikitsikuse, regionaalsete erisuste jm taksistuste kiuste ning valdkondadevahelises koostöös (sh lastepsühhiaater, MDFT terapeut jm).

- Koolitusvajadused: juhtumikorraldus, võrgustikutöö, lapse ja vanemate kaasamine ja teavitamine, töö sundkliendiga, traumateadlik lähenemine.
- Lapsed / noored, pered ja võrgustikuliikmed vajavad KLATi kohta abimaterjale.
- KLATi suunamisel võiks olla kriitiliste juhtumite kiirmenetluse võimalus.
- Ülioluline on tagada KLAT laste ja noorte paindlik haridustee jätkamine KLATi otsuse ootamise ajal, KLAT perioodil ja KLATist välja suundudes.
- KLATi eelne ja järgne menetlus pigem ei ole lapsesõbralik - puudu jääb lapse ja pere kaasatusest, vajalike tugiteenuste kättesaadavusest, toimivast juhtumikorraldusest ning võrgustikutööst. Justiits-, tervishoiu- ja haridussüsteemi tugi KLAT lastele on pigem paindlik, lapse / noore heaolu toetav.
- Valdkondadevaheline koostöö, täpsemalt võrgustikutöö on KLAT laste ja pere toetamisel (sh alates abivajaduse märkamisest kuni KLAT jätkutoeni) võtmetegur, kuid selles vajab arendamist juhtumikorraldus (et KOV lastekaitsetöötajal oleks suure töökoormuse kõrvalt aega ja teisalt ka oskusi juhtumikorraldaja rolli süsteemselt ja tugevalt, valdkondi koostöösse kaasavalt täita) ning võrgustikuliikmete koolitusvajadus (juhtumikorralduse, võrgustikutöö, sundkliendiga töötamise, lapse / noore ja pere kaasamise ja usaldussuhte loomise, vaimse tervise probleemide osas).

II UURINGU TAUST JA TEOREETILINE RAAMISTIK

2.1. Uuringu taust ja vajadus

Lastekaitse-, haridus-, sotsiaal-, ja õiguskaitse-süsteemis on viimastel aastatel toimunud olulised muutused, mis on mõjutanud haavatavas, hapras olukorras (sh KLATiga seotud) laste ja pere heaolu ning seadnud süsteemis töötavatele spetsialistidele, valdkonna arendajatele ja poliitikakujundajatele uudseid väljakutseid.

2018. aastal erikoolide asemele loodud kinnise lasteasutuse teenus (KLAT) on viimaseks meetmeks abivajavatele lastele, kelle käitumine on hinnatud tõsiselt ohustavaks lapsele endale või teiste isikute elule, tervisele ja arengule. Teenus tähendab, et lapse põhiõigused, sh liikumisvabadus, on tugevalt piiratud. Teenusele suunamise aluseks olev hindamine ja otsustusprotsess kas sotsiaalhoolekande seaduse või kriminaalmenetluse alusel on keeruline ja mõjutab nii abivajava lapse kui ka tema pere elu. Riiklike toetavate teenuste vajadus on statistiliselt tõusutrendis, sh KLAT teenuse vajadus (Gornicheff, et al., 2020).

Kuna lapse ja pere vajaduste hindamine niivõrd tõsise ja kompleksse abivajaduse olukorras eeldab valdkondadeülest, kõrgelt professionaalset ja hästi toimivat koostööd (Toros, 2011; Gornischeff et al 2018; Saia et al 2019; Saia et al 2020), siis on IV uuringu eesmärgist tulenev hinnang lastekaitse, haridus-, sotsiaal- ja õiguskaitse-süsteemide koostööle, välja joonistuvad võimalikud kitsaskohad ning võimalikud lahendusettepanekud KLATi arendamise ja KLAT teenusele täna ja tulevikus suunatavate laste ja pere lapsesõbraliku ja tulemusliku toetamise sisukohast erakordselt oluliselt.

2.2. Teoreetiline raamistik

Õigeaegne, vajadustele vastav ja toimiv abi abivajavate laste/ noorte ja nende pere heaolu, toimetuleku toetamiseks on üliolulised, et ennetada või vähemalt leevendada võimalikke järgnevaid probleeme, mis asetavad täiendava lisakoormuse hoolekande-, justits-, tööturu-, tervishoiuvaldkondadele ja majandussektorile (Graham, 2011). Kompleksse abivajadusega (sh õigusrikkumisi sooritanud, käitumisraskustega jm erivajadustega) laste ja noortega töötamise meetodid on ajas oluliselt muutunud, alustades positivistlikest ja ravile orienteeritud meditsiinilis-psühholoogilistest lähenemistest, kogukonnapõhiste, riskihindamise ja sekkumisprogrammide ning tõenduspõhiste meetoditeni, sealt edasi taasühiskonnastamise, taastava õiguse ning psühhosotsiaalsete, terapeutiliste ja integreeritud lähenemisteni. Oleme jõudnud lapse pespektiivi ja kogemuste (Farrow et al, 2007), lapse heaolu, vaimse tervise ja toetava keskkonna, proportsionaalsete sekkumiste, varajase ennetuse tähtsustamiseni (Loeber, Farrington, & Peterchuk, 2003; Farrington, Gaffney, Lösel, & Ttofi, 2017). Mõistame, et lapsega toimuva toimetuleku osas ei saa me neoliberaalse diskursuse kohaselt siiski kogu vastutust lapsele endale panna (Huges, 2002), seda enam, et tegemist on traumakogemusega lastega, kes heaolu, õiguste kaitse ja kodanikuks kasvamine vajavad kompleksset toetamist.

Haavatavas situatsioonis abivajav laps peab saama vajalikku abi, see peab olema vajadustepõhine ja kvaliteetne ning traumateadlik (Goldson & Muncie, 2012; Ekendahl, Mansson, & Karlsson, 2020). Lapsi mõjutavad individuaalsed, pere, sõprade, kooli, kogukonnaga seotud riski- ja kaitsefaktorid (Lee, 2013; Nash & Kim, 2007; van der Put, 2020) ning kaitsefaktoreid ja laste resilientsust tuleb tugevdada (Turliuc et al., 2013). Kõigil lastel on õigus, et nende heaolu, areng, eneseväärikus ja muud õigused oleksid kaitstud ja toetatud.

Valdkondade- ja süsteemidevahelise koostöö konseptualiseerimiseks kohandasime teoreetiliste lähtekohtadena Reeves, Lewin, Espin ja Zwarenstein'i mudeli (2010) ja PINCOM mudeli (Odegard &

Strype, 2009) raamistikud. Esimene neist aitas mõista ja mõtestada valdkondadevahelist ja –ülel meeskonnatööd, sünteesides võtmefaktorid nelja domeeni / valdkonna all: suhete, protsessi, organisatsiooniga seotud ning kontekstuaalsed. PINCOM mudel on interprofessionaalse koostöö tajumisega seotud uurimusi toetav instrument, mis võimaldab analüüsida valdkondadevahelise koostöö erinevaid aspekte ning sobiv hästi lapsi puudutavate uuringute läbiviimisel. Uuringu V eesmärgist ehk teiste riikide teadmiste ja praktika ülevaateuuringust (Toros, Schults, ja Lehtme, 2022) joonistusid välja järgmised teoreetilised raamistikud, tõendus põhised lähenemised, mis aitasid kujundada IV eesmärgi uuringudisaini: (a) positiivne kasvatus ja vanemlike oskuste tugevdamine; (b) varane märkamine, ennetus ja abivajaduse varane tunnustamine, sh sotsiaal- ja haridussüsteemi koostöös; © laste ja perede osaluse toetamine; (d) lapsekeskne (sh lahenduskeskne) vaatenurk; (e) lapse turvalisuse tagamine (nt konverentsimudel); (f) käitumis- ja emotsionaalsete probleemide korral tugi lastele (nt MDFT); (g) pere tugevustele keskenduvad mudelid ja sekkumised (sh traumateadlik lähenemine); (h) valdkondadevaheline koostöö riskide tuvastamiseks ja tulemuslikuks abistamiseks (sh perede tugevdamise konverentsimudel).

Lisaks peame oluliseks teoreetiliseks lähtekohaks lapsesõbraliku lähenemise kontseptsioon, mille kohaselt on igal lapsel õigus oma heaolu, arengu, eneseväärikuse ja teiste õiguste kaitsele ja arengut toetavale toele. Kontseptsioon on seotud laste õigusliku staatuse muutusega ning hõlmab õigusemõistmise ja sellele eelnevate ja järgnevate etappide lapsesõbralikkuse komponente (Guidelines of CFJ, CoE, 2010). Lapsesõbralik lähenemine on seotud lapsekesksuse, lapse parimate huvide tagamise põhimõttega, milles lähtutakse abivajava lapse kaasamisest ja tema osalemisest tema elu puudutava otsustamisel.

III UURINGU METOODIKA

3.1. Uurimiseesmärk ja uurimisküsimused

IV uurimiseesmärgi täitmiseks püstitasime järgmised uurimisküsimused:

- 1) Mida saab öelda uuringu tulemustest lähtuvalt süsteemi koostöö kohta laste hüvanguks?
- 2) Millised on uuringu tulemustele toetudes koostöö peamised kitsaskohad?
- 3) Millised on võimalikud lahendused süsteemi kitsaskohtadele?

Erilist tähelepanu pöörasime uuringu raames andmete kogumisel ja nende analüüsimisel süsteemide koostööle, keskendudes järgmistele teemadele:

- Abivajaduse märkamine ja ennetustöö (õigeaegne märkamine, reageerimine, sekkumine), sh juhtumid, mil õiget ja õigeaegset abi ei ole pakutud või see on tähelepanuta jäetud;
- Süsteemidevaheline koostöö, negatiivsed ja positiivsed kogemused KLATi suunatud laste ja lapsevanemate kogemustele tuginedes;
- Koostöiste sekkumisvajaduste arendusvajadus ja võimalused;
- Süsteemidevahelised, -ülesed interdistsiplinaarsed koolitusvajadused;
- Riskide ennetamise võimalused süsteemidevahelisele koostööle tuginedes;
- Valdonna väljakutsed efektiivseks koostööks lapse parima huvi tagamisel;
- Soovitused poliitikakujundajatele ja –rakendajatele tõhusamaks süsteemidevahelise koostöö tõhustamise võimalustest.

3.2. Valim ja eetika

Uuringu empiirilise aluse moodustavad järgmised sihtrühmi valimina kaasavad andmekogud, infoallikad ja analüüsimetodid. Andmete kasutamise eelduseks ja aluseks on Tervisearengu Instituudi inimuuringute eetikakomitee otsus nr 1047.

Valimi alagrupp	Kavandatud	Lõplik	Andmekogumise meetod	Andmete analüüsimise meetod
KLAT teenusel alates 2018. aastast viibinud lapsed ja noored (sh asendushooldusel viibivad lapsed), kes on suunatud KLATi SHS pg 130 ¹⁻⁵ alusel, sh 1) (kuni) 14-aastased ehk süüvõimetus eas lapsed, 2) 14-17-aastased, 3) 18-21-aastased ehk noored täiskasvanud . Sh Eesti erinevatest piirkondadest	18-26 intervjuud, 6 fookusgruppi	n=3	Poolstruktureeritud temaatilised individuaalintervjuud	Tematiseerimine
KLAT teenusel olevate laste lapsevanemad või eestkostjad. Sh Eesti erinevatest piirkondadest		n=1	Poolstruktureeritud temaatilised individuaalintervjuud	Tematiseerimine

KLAT teenusega kokkupuutuvad spetsialistid (Eesti eri piirkondade lastekaitsetöötajad, SKA spetsialistid, KLAT teenuse esindajad, kohtunikud, teised võrgustikuliikmed (noorsootöötajad, tervishoiutöötajad, haridustöötajad, kriminaalhooldajad jt). Sh spetsialistid Eesti eri piirkondadest		n=6	Poolstruktureeritud temaatilised fookusgruppiintervjuud	Tematiseerimine
--	--	-----	---	-----------------

IV uurimiseesmärgile vastamiseks rakendati kvalitatiivset lähenemist, mis võimaldas süveneda konkreetsete KLAT teenust saanud laste ja noorte, nende perede eluteedesse, spetsialistide poolt välja toodud juhtumitesse, sündmustesse, kirjeldustesse ja põhjendustesse, mõista inimeste käitumist ja/või mõtestada toimunut. Eesmärgiks oli mõista KLAT teenuse kogemust omavate laste, noorte ja lapsevanemate / seaduslike esindajate kogemusi, tõlgendusi ja arvamusi sügavuti, eri vaatenurkadest ja seeläbi luua tervikpilt kitsaskohtadest ja lahendusvõimalustest.

Andmete analüüsi teostasid neli autorit (Koidu Saia, Kadi Liik, Astra Schults ja Jaana Malmberg), kasutades Brauni ja Clarke'i (2006) kirjeldatud temaatilise analüüsi põhimõtteid, mis koosnesid esialgsete koodide genereerimisest ning teemade otsimisest, läbivaatamisest ja nimetamisest.

Andmeanalüüsile eelnevalt määratleti kolm põhiteemat ja alateemad vastavalt uuringu uurimisküsimustele:

- (1) Tänapäevaste süsteemidevaheline koostöö KLAT laste ja perede toetamisel
 - a. Abivajaduse märkamine, ennetustöö (sh riskide ennetamine süsteemidevahelises koostöös)
 - b. Abivajadusele reageerimine ja sekkumine
- (2) Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohad
- (3) Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohtade lahendusvõimalused
 - a. Arendusvajadused ja väljakutsed
 - b. Tänapäevased head praktikad
 - c. Koolitusvajadused
 - d. Soovitused poliitikakujundajatele ja –rakendajatele
 - e. Muud ettepanekud ja soovitused

Andmeanalüüsi alustati intervjuude transkriptsioonide mitmekordse lugemisega ja audiosalvestuste ülekuulamisega, et saada intervjueritute kogemusest üldine arusaam. Sellele järgnes andmetest esialgsete koodide tuvastamine (sh võtmetsitaatide kodeerimine) ja koodide kategoriseerimine võimalikesse teemadesse, pidades silmas uuringu lähteülesandest lähtuvalt eelmääratletud põhiteemat ning nende alateemasid. Koodid vaadati uuesti üle, sh uurimiseesmärgi II uurimisrühmaga, iga teema üksikasju täpsustati ja koodid kombineeriti kolme põhiteema alusel teemadeks.

3.3. Piirangud ja tugevused

Käesoleva uuringu peamiste piirangutena saab nimetada järgnevat:

- (1) KLAT kogemusega laste (3) ja lapsevanemate (1) intervjuude vähesus,
- (2) KLAT kogemusega asendushooldusel laste mitteesindatus valimis,

- (3) Intervjuude andmekogumisinstrumentides oleks võinud olla eri valimi alarühmade intervjueerimisel sarnane ülesehitus, teemade analoogsus, et joonistuksid välja eri valimi alarühmade arvamused samades küsimustes (nt kes on KLAT'i suunatav laps / noor vms),
- (4) Uuringu läbiviimise ajaline piiratus, ajasurve.

Uuringu olulisemateks tugevusteks oli:

- (1) Uurimisrühma interdistsiplinaarsus (arengu-, organisatsiooni-, keskkonnapsühholoogia; sotsiaaltöö; sotsiaalpedagoogika; alaealiste õigusrikkumiste ja rehabilitatsiooni; noorsoopolitsei kompetentsid kaasatud uurimismeeskonnas),
- (2) Praktiku (varem noorsoopolitseinikuna töötanud, tänane kooli sotsiaalpedagoog) kaasatus uurimisrühma,
- (3) Uurimisrühma (CIRIC) pikaajaline ja mitmekülgne kogemus laste ja perede uurimuste disainimisel, läbiviimisel,
- (4) IV uurimiseesmärgi uurimisrühma liikmete süsteemsed kohtumised andmeanalüüsi teostamise ja uuringuraporti koostamise käigus ideede, kogemuste vahetamiseks ja protsessi reflekteerimiseks. Lisaks täiendavad kohtumised II ja V uurimiseesmärgi uurimisrühmadega.

IV PÕHITULEMUSED

4.1. Tänapäevaste süsteemidevaheline koostöö KLAT laste ja perede toetamisel

4.1.1. Abivajaduse märkamine, ennetustöö, sh riskide ennetamine süsteemidevahelises koostöös

Intervjueeritavad tõid välja erinevaid näiteid, mis viitasid sellele, et laste ja perede abivajadust ei märgata **piisavalt vara ja/või ei reageerita** erinevatel põhjustel (ei tunta abivajadust ära, teenuste puudus, ülekoormus, mõne võtmeosapoolse vähene koostöövalmidus) ning seetõttu on KLATi jõudnud juhtumid keerulised, pikalt “vindunud” ehk kumuleerunud ja süvenenud.

KLAT laste probleemid või põhjused KLATi jõudmisel ei ole üheüldised, vaid pigem on **kompleksed ja kombineerunud**. Mõned näited: tõrjutus klassis alates algklassidest, mis viib enesevigastamise, nikotiinisõltuvuse ja koolikohustuse mittetäitmiseni, diagnoosimata psüühikahäirega poiss, kes depressiivsena saatis korda esimese avaliku isikuvastase vägivaldajuhtumi ning mis päädis suunamisega KLATi üheks aastaks. Sageli kaasneb lapse muredega vanemate oskamatus või ükskõiksus probleemide lahendamisesse panustada, suhted vanematega on halvad ning eakaaslaste mõju suur.

Tõsiseks murekohaks on see, et lapsed ei näe lastekaitsetöötajat enda toetaja ja kaitsjana, vaid **ametnikuna, kes kogub tõendeid**, lapse perspektiivi ei küsi ega arvesse ei võta. L3 nimetas lastekaitsetöötajat ebausaldusväärseks, ebatäpseks (ei täitnud kokkuleppeid ega antud lubadusi). Lastekaitsetöötaja peaks KLATi suunatud laste hinnangul olema peamine lapse kõrval seisev täiskasvanu, kes aitab, selgitab, kaasab ja võimaldab lapses osaleda enda elu aspektide osas otsustamisel, kuid KLAT laste intervjuudest tuli välja vastupidine. Lastekaitse poolt teostatav **hindamine on baas järgmisteks sammudeks** ja teiste spetsialistide kaasamiseks, liikumiseks järgmistesse etappidesse KLAT teenuse taotlemisel / määramisel - seetõttu on selle põhjalikkus ning koostöö lapse ja perega üliolulised. Lastekaitse spetsialistide sõnul on enne KLATi **proovitud palju erinevaid toetusmeetmeid**, nagu MDFT, tugiisikuteenus, pereteraapia, sotsiaalse rehabilitatsiooni teenus, HENK-nõustamist, psühholoogi teenuseid, lapsehoiuteenust, pere lahendusringi meetodit katsetatud, peretugevdusprogrammi, asendushooldusel lapsele tugiisiku määramist, vanemlusprogrammi “Imelised aastad”, SPIN programmi, kooli tugiteenuseid, superviisorit ja mentorlust asenduskodule jt. Lastekaitsetöötajad näevad ohuna, et KLATi suunatakse lapsed ja noored, **keda mujale ei ole paigutada**.

FG_Lastekaitse_Ida-Viru: “... aga suur murekoht nagu meile on siis need noored, kes veel ei ole 18; need ongi asenduskodu noored ja nad on ka KLATis olnud, just nii-öelda eriliste laste KLATis, aga... neid ei ole võimalik suunata enne 18. eluaastat erihoolekandeteenusele ja see on nagu nii suur murekoht tegelikult, kus meie riigil on, ma ütleks, suur auk oma teenustes. Selle peale nagu ei mõtle keegi. Ilmselgelt see, kui ta kaks aastat seal KLATis saab olla läbi kohtu ja pikendamise ja kõige selle, aga seda kolmandat ja neljandat aastat — seda ju nii naljalt ei tule”.

Oluliseks peetakse **lastepsühhiaatri ja teiste vaimse tervise spetsialistide teenuse kättesaadavust** ning terapeutilist tuge. Joonistub välja vajadus tõsta KLAT lastega eri faasides kokkupuutavate spetsialistide teadlikkust psüühikahäiretest ja laste toetusvõimalustest. Psühhiaatriliste hindamiste läbitus ning ravi saamine ja raviskeemi jälgimine, vajadusel psühhiaatriaiglas ravil viimine - see etapp peaks enne KLATi olema läbitud.

LV1: „... tegi prokurör kähku määruskaebuse, et ilmselgelt Priit on simulant ja Priitu tabas uuesti kriis ja siis ta jäi juba psühhiaatriaiglasse sisse. Ja ennäe imet — tal diagnoositi ikka üksjagu

neid psühhiaatrilisi häireid. Siis lendas sisse lastekaitseametnik, kes ilmselgelt seda tööd oli teinud üsna lühikest aega, omamata spetsiifilisi teadmisi psüühikahäiretest“.

KLAT juhtide hinnangul vajavad **koolitust ja kaasamist lapsevanemad ning esmasel tasandil teenuste vajaduste märkajad**. KLAT teenusele suunatud laste vanemad vajavad nõu ja juriidilist nõustamist nii enne kui pärast KLATi, kuid väga tugevalt ka KLAT teenuse osutamise ajal.

FG KLAT Ida: *“... vahest nad ka ei julge abi küsida. Püüavad ise ja nad ei saa sellega hakkama. Ja siis ongi juba, et kui asi... kui laps on teismeline ja asi kasvab üle pea, tekivad need päris agressioonid teiste ja enda vastu, siis nagu järsku on nii, et ta satubki meile. Ja noh, muidugi see ongi ka see, et siis ta on juba väga keeruline. Oleks see märkamine ja toetus ja kõik asjad eelnevalt olnud, siis arvatavasti ei olekski seda KLATi teenust”.*

FG KLAT Lõuna: *“Teine kord lapsevanemad ei mõista laste diagnoose — pole lahti räägitud. Meil on selliseid kogemusi, kus siin avastatakse, et lapsel on mingi diagnoos — näiteks autism või mingi muu. See võib olla, jah, mitteteadlikkus. Ja kindlasti ka sotsiaalsed oskused.”*

KLAT teenuse osutajad näevad juhtumeid, mis on KLATi jõudes juba niivõrd keerulised ning mille abivajaduste märkamine ja sekkumine on toimunud liiga hilja.

FG KLAT Põhja: *“Ja tihtipeale lapsevanemad, ütleme, ei võta pakutavat abi ka nagu. Selles suhtes, et suunatakse perekeskusesse ja igale poole, aga noh, nad erinevatel põhjustel ei võta seda abi vastu õigel ajal...Noh, üldjuhul nad ongi hapuks läinud lood. Võib-olla kuus, viis, seitse aastat on nad vaikselt arenenud ja kahjuks regresseerunud pidevalt. No ja kahjuks ka see märkamine nagu — ega koolis näiteks, noh, kuskile, ütleme niimoodi, et lastekaitse poole õigel ajal ei pöördata, ja eks seal võrgustiku liikmete selline võrgustikutöö on ikkagi... noh, võib parem olla alati”.*

Haridussüsteem on toetav ja paindlik KLATi suunatud laste hariduse omandamise toetamisel. Samas - mitme lapse sõnul ei ole nende probleemi koolis õigeaegselt märgatud (nt halvad suhted klassikaaslastega, koolikiusamine jne) ega tõhusalt sekkunud. Koolikohustuse mittetäitmine (sh erinevatel põhjustel) oli üks KLATi suunamise põhjendusi. Haridustee jätkamine KLAT teenuse ajal ja järel on oluline, kuna KLATi ajal on lastel / noortel aega ja võimalust rohkem õppimisele keskenduda ning oma elu raskuskohti mõistes peetakse hariduse omandamist tähtsaks.

Justiitsüsteemi (politseist prokuröri ja kohtunikuni) nähakse hästi toimivat, kuid rohkem tuleks tegeleda osapoolte (eelkõige KLATi suunata soovivad lapsed/noored, lapsevanemad) **teavitamisega protseduuride sisust, eesmärgist ja nende õigustest** ja võimalustest olla kaasatud ning protsessis enda elu puudutava osas kaasa rääkida. Prokurör, kaitsjad, kohtunikud tuginevad eelnevalt kogutud ja koondatud andmetel (lastekaitse hinnangud, kooli arvamused jne) ning seetõttu on oluline hinnangute, teostatud hindamiste kvaliteet ja lapsesõbraliku menetluse järgitus.

4.1.2. Abivajadusele reageerimine ja sekkumine

Lastekaitse hinnangul on enne KLATi suunamist ära proovitud kõikvõimalikud toetusmeetmed, need ei ole andnud tulemusi ning **laps / noor on endale või teistele ohtlik**. Lisaks ka see, et ta ei järgi raviskeemi, ei ööbi kodus, esinevad erinevad sõltuvusprobleemid, käitumise agressiivsus ja psüühikahäired. Oluline on psühhiaatri hinnang, KLATis ravi jätkumine.

Kohtusse pöördumiseks on vajalik kooli iseloomustus, politseile päring õigusrikkumiste osas, tervisehinnangud arstidelt ja psühhiaatril, vajadusel asenduskodust, SKA arvamus.

FG_3_Lastekaitse_Lääne-Eesti: “Enne üldse seda avaldust kirjutama hakata nii SKAle arvamuse saamiseks kui kohtusse, see kõik tuleb enne, see materjal nii-öelda kokku panna, veel lisaks sellele, et on ju teada, et ta niimoodi käitub tegelikult. Aga kohtul on ju seda tõestusmaterjali vaja, mitte see, et on olnud...”.

Kohtunikud on saadava eelmaterjaliga rahul, kuid materjalide kvaliteet sõltub sageli kohaliku omavalitsuse võimekusest. KLATi suunatakse eelkõige noori, kellel **lisaks muudele probleemidele on õiguspärase käitumisega tõsised raskused**.

FG_Kohtunik_Lääne-Eesti kohtunik: “Üldiselt see info on üsna täielik. On kogu see STARi väljavõte ja mis on klienditöö — kokkuvõte on ikkagi olemas. See sõltub muidugi kohalikest omavalitsusest — kus on suurem võimekus... Aga väiksemates kohtades võib-olla ei ole see nii tasemel. Aga jah, see info on üldiselt päris hea info, mis on enne tehtud. Aga noh, praktikas on meil olnud ka möödarääkimisi — on tulnud, et ei ole info näiteks uuest kriminaalasjast minuni õigeaegselt. Räägitakse kriminaalasjast, aga ei ole selge, kas peetakse silmas varasemat või siis uut”.

KLAT laste / noorte **vanemate tugi on nõrk**, suhted halvad. Sageli mõistavad pärast nõustamist ja valikute tutvustamist ka lapsed / noored ise, et KLAT on ainus võimalus käesolevas olukorras järje peale saada.

FG5_Lastekaitsepspecialistid: “... lõpuks on ema suutnud ka leppida selle mõttega, sest paraku pere kaks vanemat last on juba selle tee läbi käinud. Nüüd on kolmas, kes läheb — tütarlaps, kes läheb /.../ enam kuidagi ei saa. Lõpuks ikka saab see vanem ka nõusse tegelikult. Ja laps ka on juba seda meelt — vähemalt see tüdruk — et ega tal pääsu pole ja ta juba ise tahab minna lõppkokkuvõttes, et saada järje peale kuidagigi.”

SKA roll on lastekaitsetöötajaid nõustada KLATi suunamise ja/või teenuse pikendamisega seotult. Nemad lapse ja perega kokku ei puutu, koostatud alushinnangud lastekaitse poolt on erineva kvaliteediga, oluliseks peetakse **lapse heaolu kolmnurga kasutamist** (sh juhendi järgi detailsemalt).

FG3_SKA_Kesk-Eesti: “Meie nende riskis olevate lastega sõna-sõnalt kokku ei puutu. Meieni nad jõuavad läbi lastekaitsetöötaja, kes siis pöördub meie poole kas nõustamisteenuse saamiseks või pöördub siis otse KLATi saamiseks. /.../ Meie roll nende laste puhul ongi siis läbi kohaliku omavalitsuse neid lapsi toetada”.

SKA hinnangul soovivad nõustamist pigem üksinda, väiksemates kohtades töötavad lastekaitsetöötajad, suuremates meeskondades (nt linnade lastekaitsetalitused) toimub nõustamine ja nõupidamine pigem kollegiaalselt. SKA näeb, et **lastekaitsetöötajate töökoormus on väga suur** ning sellest tulenevad ka pinnapealsemate hinnangute probleemid. Lastekaitsetöötajate hinnangul on SKA soovitusel nii mõnigi kord ebarealistlikud, mitterakendatavad.

FG3_SKA_Kesk-Eesti: “Kindlasti see võib ka seda abivajaduse hindamise põhjalikkust ja kvaliteeti mõjutada, kui lastekaitsetöötaja ei süübi sellesse kolmnurka vaid võtab ette ainult need STARi plokid. Siis see jääbki pealiskaudseks, sest seal on küsitud vähem kui see tänasel hetkel seaduse järgi olema peaks”.

Samuti näevad nad, et lapsi / noori on keeruline kaasata, kuna lastekaitsetöötaja lihtsalt ei saa noortega kontakti.

FG_Lastekaitse-Ida-Viru: *“Ja ega me ei saa sealt SKAst ju ka nõusolekut enne kui me olemegi kõik variandid ära proovinud. Siis alles SKA annab meile ju omapoolse soovitus ja nagu nõusoleku sellele KLAT teenusele. Siis me saame selle SKA nõusolekuga alles asjaga kohtusse minna. Kohus küsib ju seda. Kohus ju väga arutab[?], sest on ka eitav vastus tulnud kohtust. Mul tegelikult oli pikendamiseks, aga kuna kohus leidis, et KLAT teenusel viibides ei ole laps mitte midagi halba sooritanud, siis ei pikendata lihtsalt. Aga aasta hiljem läks uuesti ikkagi KLAT teenusele”.*

Võrgustikul on vähe infot, kas laps / noor, kellega nad töötavad, on KLAT-teenusele suunatud, **vähe tagasisidet** KLATis toimuva ning lapse / noore KLATi järgsete tegevuste kohta. Samuti nähakse puudulikuna võrgustikuliikmete rolli- ja ülesannete jaotust, rohkem tuleks teada üksteise pädevusi võrgustikus.

Võrgustik_1: *“... on üksikuid, väga üksikuid juhtumeid, kui me kuuleme, et on oht, et laps hakkab võib-olla sellele teenusele minema. Aga ega ma täpselt ei tea. Me tagasisidet pole saanud, kas ta siis on läinud või mitte. Ja oleme teinud vist mõnele KLAT-teenuselt tulijale mingi haridussoovitus, kui ta tuleb siis tagasi nii-öelda siia tavakooli ja tavaellu.”*

KLAT teenuseosutajad näevad hästi toimivat **võrgustikutööd lapse aitamisel olulise võtmetegurina** - lapse ümber on eri süsteemid ning mida rohkem võtmevaldkondade eri võrgustikupartnerid on kaasatud, seda rohkem mõtteid, ideid ja vajalikke muutusi lapse ümber keskkondades toimub. Samuti aitab võrgustikutöö hinnata eri valdkondade toetusmeetmete võimalusi ja võimalikku sobivust, samuti hinnata eri valdkondade perspektiividest lapse KLATi sobivust, KLAT teenuse potentsiaali lapse aitamisel.

Võrgustik_2: *“Kui ma ikkagi näen ja nõustun ja teised võrgustiku liikmed ka nii-öelda juba kogenumate inimestena nõustavad, et seal miski muu ei aita — oht talle endale või teistele on nii suur, et kiiremas korras tuleb ta KLATi ära saata — siis me oleme seda üritanud ikkagi teha ka”.*

Eeldatakse, et lastekaitsetöötaja oleks võrgustikutöö ja juhtumikorralduse eestvedaja, kuid ka võrgustikuliikmed (nt noorsootöötaja, KLAT teenuse osutajad jt) on olnud võrgustiku kokkukutsuja rollis, kui keegi teine seda ei tee. Toodi näide, et noorel oli seitse väärtekaristust, kuid võrgustikku ei olnud seni kokku kutsutud. 2019/20 aastatest suuremat rakendust leidnud **“Ringist välja”** mudelis oli võrgustiku kokkukutsuja SKA spetsialist. Võrgustikukohtumistel on oluline fikseerida kokkulepped - ülesannete jaotus, uue kohtumise aeg. Rajaleidja kaasatakse võrgustikesse, kui noorel ilmneb riski- ja probleemkäitumine haridusküsimustes, tõsisemad õpiraskused, koolikohustuse mittetäitmine.

Võrgustik_1: *“Ja rollijaotus ka, onju, et tegelikult võrgustiku liikmed saaksid ka aru, mis tegelikult nende nagu ülesanded on ja saaks... ühesõnaga, võrgustikus olivad saaksid ka aru üksteise nagu pädevusest, et mida keegi teha saab ja leiaksid nagu vastavad kokkulepped, mis ülesanne siis võib-olla kellegi oma on — kes läheb, ma ei tea, noorega kuskile, või kes saadab mingi taotluse või mis iganes — et sellised asjad oleksid nagu võrgustikus ka arusaadavad”.*

FG KLAT Lõuna: *“...kui nad siia jõuavad, siis meie KLAT-asutustena teeme seda võrgustikutööd tunduvalt rohkem võib-olla kui varem on tehtud. /.../ Selliste keeruliste peredega toimub nagu algul peaaegu kas iga nädal või üle nädala... on võrgustikud meil läbi siis Zoomi või Teamsi või kus iganes, et saada see meeskond tööle. Vahel õnnestub, vahel ei õnnestu.”*

Hea praktika abivajaduse märkamise ja sekkumiste planeerimise osas on valdkondadevaheline koostöö Saaremaal - laste ja perede tugikeskuse juhtumikorraldaja võtab võrgustiku juhtimise enda kanda, sh

kaasab haridusküsimustes Rajaleidja ja politsei, Saaremaa kuuest piirkonnast konkreetse piirkonna lastekaitsetöötaja. Piirkonna võrgustikukohtumisi kutsub kokku sotsiaaltöötaja, kaasates muuhulgas ka lasteaedade, koolide, noortekeskuste, politsei esindajad ning arutatakse regulaarselt läbi piirkonna laste ja noorte probleemid.

4.2. Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohad

Võrgustikutöö vajab paremat, oskuslikumat korraldamist. Võrgustiku liikmed sooviksid olla riskis lapse võrgustikutöösse kaasatud pigem varem, kuid praktikas toimub see nii mõnigi kord liiga hilja - kui probleemid on juba kuhjunud. Tõsisemad probleemid eeldavad intensiivsemat võrgustikutööd. Spetsialistidel on ajapuudus, kuid igaüks peaks oma valdkonnas ja endaga seotud laste ja pere puhul hindama olukorda ja kohtumiste vajalikkust, prioritseerima ülesandeid. Heaks uute oludega kohanemise näiteks olid COVID periood, kui kohtumised viidi virtuaalseks, kasutati muid **alternatiivseid nutikaid e-lahendusi**.

Samuti nähakse, et **võrgustikutöö eesmärk ja olemus on eri võrgustikuliikmete jaoks eri tähenduse ja tähtsusega**, mõned võrgustikuliikmed ei pea kohtumisi vajalikuks. See viib olukorrani, kui kohtumise ajaks on lapse / pere probleemid juba niivõrd tõsised, et tuleb reageerida kiiresti ja püüda midagi ära teha ehk siis sekkutakse liiga hilja, mil probleemid on raskesti lahendatavad.

Võrgustik_1_kool: *“Siis ma mõtlesin, et noh, aga miks me ootame, kui ta juba on nii-nii riskinor ja teavitame siis, kui tegelikult võiks juba... noh, kui on konflikte ja juhtumeid koolis, mis on nagu kooli poolt ja vanematega kuidagi klatitud. Miks me peame ootama nii kaua? Istume korra maha, arutame läbi, vaatame, äkki siis ongi kellelgi teisel juba mingisugust muud infot, või et me saame noore ikkagi raja peale”.*

FG KLAT: *“.. kes meil kohe väljumal on, on ise nagu väga suure arengu teinud, aga võrgustik ja vanemad kaasa ei ole tulnud. Kuidas siis veel neid toetada? See ongi see kõige suurem mure, kui keskkond, kuhu laps naasma peab, ei muutu kaasa”.*

FG SKA: *“seda last... noh, tõepoolest – tal on ikkagi nagu nii tugevad ikkagi tema nagu emotsionaalsest toimetulekust kuidagi tulenevad kitsaskohad seal taga, et on vaja tegelikult tõesti teraapiat ja sellist lähenemist. Ja samas võrgustikus on, onju, ka siis politseiametnik, kes ütleb — “aga viimase kuu aja jooksul on 3 kriminaalasja algatatud ja politsei vaatest ühel hetkel me väga selgelt liigume KLAT teenuse suunas” /.../ need väärtused ja hoiakud ja uskumused, kui need nagu selles mõttes põrkuma hakkavad, siis lõppkokkuvõttes ongi laps see, kes seal vahel on”.*

Lastekaitse poolne hindamine peab olema põhjalik, tuginema mitmetel kohtumistel nii lapse, pere kui võrgustikuga ning tuleks ka anda võimalus tagasiside koondamiseks, kas hinnangus on kõik aspektid tõeselt ja osapooltele arusaadavalt välja toodud. Kindlasti ei tohiks KLAT suunamise aluseks olev lastekaitse spetsialisti hinnang tuginema ühel kohtumisel lapsega, sh andmata talle võimalust hinnangus toodu osas kaasa rääkida, vajadusel parandada.

L1: *“See käis niimoodi, et see lastekaitse kohtus minuga ühe korra. Siis ta nagu ütles, et... ta nagu põgusalt mainis, et ma lähen sinna. Ja siis ta minu emaga kohtus ka mingi ühe korra ja ka midagi ütles. Ja siis oligi kohe kohtusse ja oligi kõik. Ei olnud seal enne mingit pikka... pikka nagu arutelu või kaalumist”.*

Laps ja pere peavad saama lastekaitsetöötajat usaldada, temaga avatult rääkida ja koostööd teha. On elementaarne, et **lastekaitsetöötaja peab kokkulepetest kinni, on eetiline ja toetav**, last ja peret kaasav.

L3: *“Pidevalt olid mingisugused sihukesed umbes-lahendused, ja kui olid kokkusaamised, siis alati oli kas hiljaksjäämine või see, et “kuule, ma siiski täna ei saa”, viimasel hetkel ütlemine. /.../ Esiteks ma ei saanud eriti palju rääkida isegi temaga, siis kui ma tundsin, et ma tahan või vajan. Ja kui ma rääkisin talle midagi, siis kohe said mu vanemad teada, psühhiaater teada ja kõik muud asjad teada. Mis põhjusel ma talle rääkisin — et nemad teada ei saaks. Ma lihtsalt tahtsin nagu südamelt ära rääkida.”*

Spetsialistid on sageli tugevamal **võimupositsioonil** ja lapsed ning lapsevanemad ootavad eetilist käitumist, kuid sageli tunnevad end nurka surutult, kuna spetsialisti antud suuniste ja soovitude mittetäitmine võib päädida sanktsioonidega (lastekaitse puhul kardetakse lapse ära võtmist). Selliselt positsioonilt on eriti oluline ehitada vastastikuselt austav ja avatud usaldussuhe lapse, lapsevanema ja spetsialistide vahel.

LV 1: *Ma olen kogu selle asja juures tundnud nii palju sellist ametnikukesksust, sellist... hmm... ebapädevust — ma mõtlen just lastekaitsetöötaja juures. See, kui ma tunnen, et see asi on nagu minu jaoks valesti ja ma keeldun sellest, et laps määratakse KLATi, siis ta ütleb mulle seda, et kui ma tõrgun vastu, siis võetakse... siis ta teeb niimoodi, et ma kaotan lapse hooldusõiguse”.*

Oluline, et laps (ja pere) mõistaksid, et **KLAT teenus ei ole karistus, vaid võimalus** probleeme ja olukorda kontrolli alla saada, arendada endas teadmisi ja oskusi murekohtade analüüsimiseks ja võimalikult iseseisvaks lahendamiseks.

L3: *“Alguses, päris alguses ma tahtsin sinna sellepärast, et issand, kui äge — pahade laste kool, särki-värki. Aga lõpuks ma sain aru, et ma ei saagi õigele rajale, kui ma sinna ei lähe. Siis ma hakkasin juba suuremaid käkke endale keerama, kui ma saan vanemaks. Et jah, lõpuks ma sain aru, et see on ainus väljapääs minu jaoks, kui ma üldse tahan lootust veel”.*

KLAT juhid näevad, et lapsed / noored jõuavad KLATi liiga hilja ning nii laste kui peredega ei ole piisavalt tööd tehtud, **nende tugevustele ei ole keskendutud**, komplekselt vajadustele vastavat abi pakutud.

KLAT_juhid: *Ja siis, kui laps juba lõppude lõpuks KLATi jõuab, siis temaga on juba tööd tehtud. Ta teab juba, milleks see teenus vajalik on. Sest noh, selge see, et kui lapsel on viis aastat probleeme olnud ja nüüd ta tuleb, ma ei tea, 16-17, onju, ja meie hakkame talle nagu õpetama — noh, see üldjuhul on ikkagi, et sein on päris tugev ees. Algselt tuleb nagu teha selgeks, et räägi, mis on nagu mured, ja kuidas ja mis on need, ütleme niimoodi, kitsaskohad, ja mis on su tugevad küljed, onju. Noh, räägi endast nagu. Ja see ongi... Ja oleks tore, kui see on juba tehtud ja laps juba mingisuguse paketiga tuleb, sest ma alati ka iga lapse käest ka küsin, et mida me saaksime sel aastal ära teha ja mida sina tahaksid teha – mis sind motiveeriks ja kõik need asjad. Siis ongi nagu... Aga kui seda on ka eelnevalt tehtud ja laps teabki, et psühholoog on olemas ja tema tegeleb; psühhiaater on olemas ja tema tegeleb muude teemadega; ja need terapeudid aitavad... et meie ei pea seda leiutama või avastama... Nagu ma ütlesin ka — see aasta on ikkagi nii lühike nagu ja kõik need asjad võtavad nii kaua aega, et kui see oleks enne ära tehtud ja juba mõned asjad, kus me saaksime edasi liikuda”.*

Töö lapsevanematega peaks juba enne KLATi, kuid eelkõige lapse KLATis viibimise ajal toimiv, tugev ja põhjalik koostöö, et oleks toetav kodune keskkond ja suhted, kuhu KLAT teenuse **lõppedes lapsel oleks võimalik pöörduda**.

FG_KLAT_juhid: *Siis me jäämeigi ka selle taha just, et see pere ei ole valmis, kuhu ta meilt edasi läheb. Meie oleme suutnud selle päevaraami ja kõik asjad paika panna, aga jääb sinna taha, et ei ole kodu, kuhu minna”*

KLATis püütakse ehitada suhe vanematega üles positiivsetele aspektidele, mille osas oleks võimalik vanemale tunnustust avaldada. Kuid KLAT teenuse rõhuasetus on siiski peamiselt lapsel. Ja tuntakse, et lapsevanemaid liigselt survestada ka ei ole võimalik, kuna siis nad tõmbuvad tagasi ja “kaovad ära”. KLATiga **samaaegselt peaks töö toimuma lastekaitsetöötaja eestvedamisel**, kuid KLAT juhid näevad seda puudulikuna. Vastasel korral laps / noor suunatakse uuesti teenusele tagasi ning KLAT-teenus pikeneb veelgi ning see ei ole aga lahendus perspektiivide ja koduse kasvukeskkonna probleemidele.

FG_KLAT_juhid_Lõuna-Eesti: *“kui laps on aasta meil, tegelikult peaks ka selle lapsevanemaga tööd tegema, näiteks kohalik omavalitsus. Meie proovime neid... aga nad on juba nii katki, kui nad siia jõuavad. Nad ongi kogu aeg, et “aga teie laps on nii halb, ta on paha, ta teeb seda, ta on selline”; hästi palju silte küljes ja noh, siis nad tunnevad ka ennast kui lapsevanemad läbikukkununa. /.../ See ongi see kõige suurem mure, kui keskkond, kuhu laps naasma peab, ei muutu kaasa. Siis on töö natukene poolik kahjuks.”*

Probleemiks on see, et KLAT teenusele **suunatakse lapsi ja noori, kelle toetamiseks süsteemis puuduvad toetavad meetmed**, alternatiivid, eelkõige erihoolekandeteenus / ravikodu erivajadustega noortele.

Fookusgrupp_kohtunikud: *“Ja lapsevanematega vastupidiselt seal nagu seda koostööd on vähem, sest need lapsevanemad ongi natuke nagu alla andnud – või noh, mis natuke; päris alla andnud. Nende jõud enam ei käi üle sellest lapsest, sest mul ei ole ühtegi kogemust olnud, kus lapsevanem oleks vastu olnud, vähemalt selle esialgse määramise osas. Ühel pikendamisel küll, jah, see eestkostja ikkagi nii-öelda võitles selle eest, et laps saaks välja ja siis me ikkagi teenuse peatasime. Aga üldiselt lapsevanemad on olnud alati nõus sellega, et need lapsed sinna määratakse.”*

Lastekaitsetöötajate pädevus on erinev, ennetustöö on puudulik, teenuste kättesaadavus eri KOVides on erinev, eelkõige on vajadus lastepsühhiaatri ja teiste vaimse tervise spetsialistide teenuse järele.

4.3. Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohtade lahendusvõimalused

4.3.1. Arendusvajadused ja väljakutsed

Teadlikkus KLAT teenuse olemusest ja **KLAT maine vajavad parandamist** ning võrgustikuliikmetest spetsialistid paremat informeerimist. Et iga spetsialist oskaks vajadusel lapsele ja vanematele selgitada ning et KLATi suunamine ei oleks häbimärgistatud. Vähene teadlikkus, informeeritus ja kaasatus võivad olla ka põhjused (lisaks teenuse stigmatiseerivale taustale), miks vanemad töötavad vastu KLATi määramise protsessis.

Võrgustik_1_Haigla_sotsiaaltöötaja: *“Siis, noh, minu töö haigla töötajana tegelikult on sellel KLATi kohal siis informeerida tegelikult neid võrgustikke. See info võib-olla ei ole KLATist nii väga nagu kättesaadav olnud tõenäoliselt ja hästi palju on, eks ole, see stigma pool — kinnise lasteasutuse teenus on ikkagi pättidele ja kaabakatele; sinna selliseid muid probleemseid lapsi justkui ei saadetak, kes võib-olla psühhiaatriklinikus on ja vajavad seal iseenda ja teiste turvalisuse tagamist. Seal on väga palju nagu seda poolt, kus ma olen pidanud siis seda teenust natukene nagu oma vanade teadmiste põhjal tutvustama — et see tegelikult ei ole nagu sihuke nii-*

öelda vangla eesuks enamasti ikkagi. Seal on kindlasti keerulisemaid noori, aga pigem see teenus on ikkagi mõeldud laste ja neid ümbritsevate inimeste kaitseks ka. Pigem on see olnud nagu keeruline saada neid võrgustikke kokku sellel teemal arutama, sest sellel teenusel on see teatav stigma nagu juures.”

KLAT juhid: “... lastekaitstjad siiaaani üritavad lapsi hirmutada lapsi hirmutada kas hariduskolleeiumiga, Tallinna Laste Turvakeskusega, ja tänu sellele ongi selline arvamus, et olemegi karistus. Tegelikult oleme juba ammu rääkinud sellest, et pakume ainult abi..... aga lastekaitse hirmutab meiega, või isegi koolid”

Võrgustikuliikmed tõid välja probleemi, et on kahjulik, kui **“mängitakse võrgustikutööd”** (kohtutakse linnukese pärast), kui venitatakse otsustega ja antakse põhjendamatu lapsele / noorele KLATi suunamise asemel muid võimalusi (mis ei toimi) või kui võrgustikus ei suudeta / soovita lapse / noore arengut toetavaid keerulisemaid, kuid vajalikke otsuseid õigeaegselt langetada. Teatud **järevalve** võib samuti olla asjakohane - et kui lapse huvides otsust ei langetata, siis sekkutakse protsessi.

Võrgustik_2: “Et võib-olla, jah, nende võrgustike puhul enne KLATi vaadata hästi adekvaatselt endale otsa, kas me oleme varaselt märganud, kas me oleme sobivaid lahendusi julgenud peale nii-öelda panna. Üks asi on ka see, mis me oleme võib-olla märganud — kui noorel on tegelikult lihtsustatud õppekava vajadus, aga tema kodukoha kool on, et “mis me hakkame; siis on märk ju ka küljes, et ta on totu”... Aga kui noor peab õppima endale raskes õppekavas, siis ta hakkabki vembutama ja ta hakkabki rikkumisi tegema. Sest meil ongi KLATis ka hästi mitmeid lihtsustatud õppekava noori, ja kui nad saavad õppida jõukohasel õppekaval, siis nad on väga muhedad tegelased”.

Võrgustik_2: “võrgustik käib koos. Aga seal nagu leitakse ja venitatakse seda kummi ikkagi, et veel ja veel — proovime veel midagi. Aga see veel proovimine mingitel juhtudel ei ole nagu okei lapse jaoks.”

Võrgustik_2: “Teatud juhtudel on siiski vajalik riiklik järevalve algatada mõningate tegevuste osas. Me ei tohiks karta riiklikku järevalvet, sest on näidanud, et kus on imearmas lastekaitse spetsialist, südamlik ja tore, aga kõik tema lood lähevad hapuks — ja kõik muudkui nunnutavad ja poputavad. /.../ me kõik spetsialistidena peaksime kandma vastutust selle loo või selle noore heaolu eest ja julgema vajadusel pöörduda siis kasvõi... noh, on see siis SKA poole, et konsulteerida riikliku järevalve osas. Sest mitmed lood tegelikult on läinud karmiks selle tõttu, et väga paljud inimesed on pealt vaadanud. See on nagu seesama, et kas võetakse vastutus selle juhtumi nii-öelda osas; kas võetakse vastutus selle noore toetamise osas, või ka see, et kas meie võrgustiku liikmetena võtame vastutuse, et me ei lase seda lugu, noh, ropuks kätte ära. Ja tõesti on seda, et... noh, see ei ole pealekaebamine, vaid teatud instantside kaasamine — [see] on hädavajalik nii noore kui ka ühiskonna heaks.”

See, et keeruliste laste ja noorte juhtumite puhul ei ole piisavalt toetusmeetmeid ning et menetlused võtavad aega ning süsteemis on “augud” - on laiem ja kindlasti lahendusi vajav küsimus. Üks võrgustikuliige tõi intervjuus välja, et **KLAT laste puhul on nende elu “augus”** ning samas on nad parajasti ka **sattunud teatud mõttes süsteemi auku**, kuna täisealisena kaob ära ka KLAT-i suunamise võimalus. 18-aastaste ja vanemate puhul on praegu abiks noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja.

Võrgustik_1_1: “Aga siis ongi, et päringud võtavad aega, taotlused võtavad aega, ja siis see noor nagu natuke ripub. Ma olen nagu mõelnud, et see ka ei tohiks tegelikult päris nii olla, sest tegelikult siis ta on ka justkui nagu oma eluga augus, ja siis ta on justkui mingis süsteemi augus ka”.

KLATi suunamine võtab aega (sh **Sotsiaalkindlustusamet kujundab seisukohta kuni 30 päeva ning kohtumenetlus võtab intervjueritute hinnangul umbes 2 kuud**) ja kohti ei ole piisavalt, mis ei võimalda õigeaegselt sekkuda, näiteks prokuratuur peab leidma võimalused lapse / noore puhul meetmete rakendamiseks, kuni KLAT koht vabaneb.

Võrgustik_1_Prokuratuur: “Aga noh, siis omaette küsimus oli muidugi see, mida ma prokuratuuri poole pealt natuke lükkasin ka ja arvatavasti nüüd SKAga arutatakse — see on see, et kui ma nüüd mai alguse poole või aprilli lõpp, kui see sündmus oli, küsisin siis KLATi kohta, siis öeldi, et sorry, kõik on täis — esimene võimalus tuleb kuskil 14.06. Ei olnud võimalustki tegelikult selle poisi osas nii-öelda operatiivselt tegutseda. Me võtsime tal tuure maha sellega, et me hoidsime teda võimaliku nii-öelda kahtlustatavana kinni. Peale seda nii uurija kui mina vestlesime temaga. Lapsevanem oli juures. Ja praegu siis ütlesime talle, et nii-öelda... noh, kohaldasime teist tõkendit, mis on elukohast lahkumise keeld, mis alaealisele tõenäoliselt mitte midagi suurt ei ütle. Aga vähemalt vormistasime paberi ja nüüd ta sai aru, et nüüd on tõsine lugu.”

KLAT teenuse eel ehk **hindamisotsust oodates saab veel võimalikke toetavaid teenuseid katsetada**, ei tohiks niisama oodata KLATi minekut. KLATi ajal on ülioluline töötada lapsevanema(te) ja **perega, peresuhete ja koduse keskkonna tugevdamise ja tervendamisega**, et KLATis päevarutiini ja õpioskused (taas)omandanud laps / noor saaks tuge oma kodust ja perelt KLATist naastes. Võrgustikuliikmed on mitmetel kordadel näinud, et KLATi lõppedes ei ole peremustrid muutunud, st et peredega ei ole KLAT ajal piisavalt tööd tehtud.

Võrgustik_1: “Kahjuks on olnud mitmel puhul see asi, et need perekonnad on ikkagi sama koha peal ja siis kui see noor tagasi tuleb, siis tegelikult ta koheselt läheb tagasi sama mustri peale. Sest ega ainuüksi ju noores see probleem ei ole, vaid tegelikult on kogu selles perekonnasüsteemis ja -mustris. Ja kui ta tulebki täpselt sama koha peale, kust ta aasta tagasi lahkus, siis, noh, see on põhimõtteliselt nagu maha visatud aeg. See aasta peaks tegelikult siinpool tegelema siis selle vanemaga”.

L1 intervjuust selgus, et ühe-aastase KLAT teenuse ajal käis temaga KLATist väljast suhtlemas ja kohtumas vaid kaitsja ja kriminaalhooldusametnik. KLATi ajal peaks toimuma töö lapse ning ka lapsevanema ja perega kogukonnas.

L1: “Noh, mulle saadeti seal kriminaalhooldusametnik. Siis mul kaitsja käis nagu vahepeal seal rääkimas. Ja siis saadeti mingi süüdistusakt sinna ja oligi kõik”.

KLATi ajal **loodud usaldussuhted spetsialistidega on oluline hoida toimimas**, võimalusel mitte vahetada lapsele sobivaid spetsialiste ja võimalusel jätkata nende nõustamistega järelole raames ka KLATi järel. Võrgustikuliikmete puhul on selge suhtlus ja selgitustöö lapse ja vanemaga olulised ka tulevase koostöö jätkumise seisukohalt, kuna KLATi suunatakse kohtu kaudu, teatud juhtumitel tuleb ka võrgustikuliikmetel kohtus selgitusi anda ja sealjuures on usaldussuhe lapse / vanemaga vastuolulises seisus. Seni toetav võrgustikuliige on nüüd kohtust selgitusi, tunnistusi andmas.

Võrgustik_1: “kui KOV taotleb KLATi, siis see tähendab ju kohtusse minemist. Ja ma olen istunud kohtus... Õigemini, see jätkutugi ja kõik see sõltub väga palju sellest perest, milline on sinu suhe selle perega peale seda, kui see laps on sinna läinud. Sest ma olen istunud kohtus — see näeb välja nii, et on kohtunik seal oma pukis ja siis mina olen avaldaja, ja seal vastas istub see laps oma emaga, ja mina olen see paha.”

Oluline on **lastekaitse spetsialisti kui juhtumikorraldaja tugev ja selge roll läbivalt - enne KLATi, KLATi ajal ja järel**. Kahjuks KLAT juhid näevad, et juhtumikorraldaja vastutust lastekaitsetöötajad ei

võta, sh eriti KLAT perioodil oodatakse, et KLAT teenuse osutajad oleksid juhtumikorraldajad. Kes nad aga olla ei saa, kuna nemad tegelevad eelkõige lapsega teenusel, kuid tervikvõrgustik on lastekaitsetöötajale lähemal ning juhtumikorralduse vastutus on ka seaduse järgselt lastekaitsetöötajal, mitte teenuseostuajal.

FG2_KLAT_juhid: “See võrgustik on meil hästi selline lai. See oleneb juhtumist. Aga me kindlasti ei jäta nagu vastutust ainult endale, vaid proovime ka lastekaitsjat sinna kaasata. Ütleme lastekaitsele näiteks, et “ole hea, järgmise võrgustiku kutsud sina kokku”, ja millal see on. ...Vahel on tõesti, et me võtamegi kogu vastutuse endale ja veame kuni lõpuni. Aga me ka loomulikult... täna küll vähem, aga me oleme hästi palju ka SKAst oma koordinaatoreid kaasanud võrgustikele. Ja samamoodi ka lastekaitseosakonda, kui on keerulised juhtumid. Me kohe nagu, jah, kaasame inimesi juurde. Tundub, et see on kuidagi aidanud. Eks me ka proovime siin hästi loovad olla, kuidas jälle paremini. Mõni lastekaitsja küll kirjutab, et ma seekord ei saa ja teine kord. Me ei jäta oma jonni”.

Lapsevanemad vajavad juhendamist ja nõu, et erinevate teenuste taotlemise ja saamisega toime tulla. Lapsevanem ei pruugi olla pahatahtlik või mitte-koostöövalmis, tema jaoks võib jääda teenuste tingimuste jälgimine, taotlemine olla ülejõukäiv.

LV1: “Ahjaa, siis sain ka lastekaitse käest, eksju, mingid paberid, et seda rehabilitatsiooniteenust... Aga kuna mul temaga tõesti kontakt oli äärmiselt niisugune raskendatud, siis ma ei saanud sellest aru, et mina oleksin pidanud ise kogu sellest pundist, mis mul oli — seal mingine 20 seda asutust — välja valima ühe asutuse ja ise temaga kontakti võtma. Kui sa juba nagu nii suurelt mõtlesid minu ja lapse eest, ehk siis pidasid mind vastutustundetuks vanemaks ja Priitu, eksju, selleks, et ta peab KLATi minema — ma tõesti eeldasin, et kui sa pidasid ennast nii suureks jumalaks, sa ajad siis need asjad ise ära korda. Ja ise mõtlesin, et huvitav, mispärast tal ei tule seda rehabilitatsiooni. Jah, ma sain sellest teada alles siis, kui Priit oli olnud selle teise juhtumi tõttu vanglas, et see on jäänud minu tegemata teoks, ja see tegelikult vaevab mind siimaani, et ma ise jätsin tegemata.”

FG SKA: “mida see laps siis võiks vajada, kui ta pöördub koju tagasi ... kui laps on juba KLATis — kui seal on elukeskkonna probleemid, siis KOV ka tegeleks selle aasta jooksul, mis on, ütleme, see tavaline aeg, mingil moel ka selle perega rohkem. Kui keeruline laps on KLATis, on võimalus võib-olla vanematel näiteks kas pereteraapias rohkem osaleda või mingit vanemaharidust ja sellist tuge. Ja noh, väljumisel on samamoodi siis, et kas ta läheb sinna koju tagasi, kas ta läheb asenduskodusse...”

KLAT sihtgrupi täpsustamise osas on vajalik teha tööd. **Teenusele ei tohi kokku panna väga erinevate ja vastuoluliste (eri)vajadustega lapsi ja noori, kellele ühes rühmas elamine võib mõjuda pigem kahjustavalt.** Näiteks teatud diagnooside ja probleemide põhised tuleks rühmasid moodustada, et ei tekiks olukorda, kus nooremad “õpivad” vanematelt ja kogenenumatelt, kus ADHD ja Aspergeri sündroomiga noored ei saa samas rühmas hakkama, kus on koos vaimse alaarenguga ja normintellektiga - täiesti erinevate arenguväljakutsetega lapsed / noored.

L2: “Mind ei pandud üldse heasse rühma, sest ma olin väike poiss. Mind pandi... mitte ütleks, et väga suurtega, aga agressiivsete, ikkagi suuremate isikutega ühte rühma. Seal kiusati päris palju ja väga rahu ei saanud.”

KLAT juhid: “selliste raskemate diagnoosidega võikski olla tegelikult selline toetatav ravikodu, kuhu lapsed lähevad ja elavad, vastavalt sellele kui kaua nad peavad seal elama — kas täisealiseni... Siis ongi, et selle aja jooksul jätkatakse teenuseid ja seal reha ja kõik asjad peaksid olema. Lihtsalt ravikodusid tuleb rajada ja lihtsalt sellega tegeleda nagu, sest muidu nad ei sobitu

kuskile. Kuskile mingi üks koht tekitada, noh, ei ole mõistlik. Siin tuleb natukene seda suuremat probleemi näha ja pikemas perspektiivis ka”.

KLAT juhid pakuvad välja, et näiteks Tallinna eri piirkondades võiks lastekaitstes olla **spetsialiseerumine keerulisematele või siis ainult KLAT juhtumitele**. KLAT juhid näevad lastekaitsega koostööd väga nõrgana ja see on probleem.

KLAT juhid: “see lastekaitse koht on kõige nõrgem selles just. Ja alustades sellest, et tegelikult — noh, nagu ma varasemalt ka mainisin — lastekaitse spetsialisti rida on ka see, et lapsele teavitada ja selgitada, miks ta tuleb juba... Mõnikord on nii, et lastekaitse spetsialist on ühe korra last näinud, kui ta KLATi tuleb nagu. Noh, kuidas see võimalik on? Aga ma mõtlen, et kuna see on juba nii olnud, et lastekaitse on juhtumi eest vastutav, siis tema ongi võtmeisik tegelikult igal juhtumil, vot.”

Tähtis on mõista, et KLAT laste / noorte seas on arvukalt asenduskodudes kasvajaid, kelle puhul on probleemiks, et ei ole lapsevanemaid, kellega KLAT perioodil koostööd teha, vaid on erinevad pereemad või -isad, kes kohtumistel vahetuvad ning kes omavahel infot piisavalt hästi edasi ei saa anda. Samas on seaduslik esindaja kohalik omavalitsus. Seega - nii KLAT teenuseosutajal kui ka lapse koju naasmise ettevalmistamisel on keeruline tööd lapse perega tulemuslikult teostada. Üheks variandiks on **usalduskasvatajate** süsteem ja tagamine, et võrgustikukohtumistel osalemine oleks tema jaoks (ajaliselt) võimalik.

Võrgustik_1: “No meile tuleb ikka nõustamisele lapsi, kes on lastekodus, ja seal on see, mis on meie jaoks natuke nagu selline probleemkoht, et vaata, seal on mitmed nagu erinevad need emad või pereemad. Kord tuleb üks pereema lapsega, kes ütleb, et ta täpselt ei tea midagi, ja siis teine kord tuleb teine pereema, kes ütleb, et ma nüüd ei tea jälle seda eelmist korda. Kuidagi neil see kommunikatsioon neil omavahel — et ikkagi see, kes selle lapse eest täpselt vastutab. Ja siis allkirjaõiguslik on kohalik omavalitsus — kolmas inimene, nii et...”

FG SKA: “Ja mõningatel juhtudel tänasel hetkel ei ole ka veel asenduskodudel seda nii-öelda usalduskasvataja süsteemi, et lapsega toimetabki ainult üks kasvataja — või noh, lapse käekäiguga on kõige põhjalikumalt kursis üks kasvataja, kelle peale siis nii-öelda seda kontakti üles ehitada. Ja noh, kui seda ei ole, siis ta mõjutab väga suuresti.”

Kohtunikud on lapse ja perega kokkupuutuvate spetsialistide **hinnangute põhjalikkusega rahul**, kuid teatud juhtudel on esinenud, et kohtunike arvamused lähevad spetsialistide hinnangutest lahku. Näiteks, kui on vajalik otsustada KLAT teenuse pikendamise küsimus.

Võrgustik_1: “kuigi omavalitsus taotles pikendust veel aastaks ja see oli teada, et sellest midagi head ei tule, kohtunik arvas, et “aga kuidas me teame, kui me ei anna noorele võimalust?” /.../ Ja jällegi ma jõuan selleni, et ei usalda ja ei kuulata seda, mida räägivad need inimesed, kes lapsega igapäevaselt kokku puutuvad. Ehk et kohtunik otsustab paberite põhjal mingeid asju ja võib-olla kuulab seal SKA arvamust ja kuskilt, aga lapsega või noorega igapäevaselt kokkupuutuvate inimeste arvamust väga ei arvestata. Põhjendatakse sellega kuidagi, et kas ei ole piisavalt kompetentsed või pole piisavalt koolitusi saanud või võib-olla me vajame supervisiooni või võib-olla vajame mingit abi ja koolitusi. Aga see ei ole see tegelikult.”

Samas on oluline ausalt tunnustada, kui KLAT **pikendamist taotletakse põhjusel, et last / noort ei ole KOVil kuhugi paigutada**, KOV ei jaksa tegeleda, KOVi kõik ressursid on ammendunud. Üks variant on spetsialisti nõustamine ja supervisioon, kuid teisalt veel täiendavate KLAT-väliste variantide otsimine (nt riiklikud teenused jms).

Võrgustik_1: “võrgustikud KLATi ajal ja KLATi järel, on see mentaliteedi nii-öelda murdmine, et noor ei ole KLATi pargitud. Tihtilugu ta pargitakse sinna KLATi, nii et KOV ütleb, et tehke mida iganes, meil on tast, eksju, siamaani. Et noh, me oleme ammendanud ennast... Hästi oluline on toetada neid KOVe, kes julgevad tunnistada, et neil on sellest lapsest siamaani, et kas siis vahetada lastekaitse spetsialisti. Nagu Imbi tõi — suunatakse muudkui aga supervisiooniline ja nii... See ei ole selles mõttes... noh, see ongi selle reformi tulemus, et meil ei ole täna laste sundravi, ja meil ei ole alaealiste erihoolekande teenust.”

Tõsiseks **murekohaks on KLAT-jätkutugi**, mis võrgustikuliikmete sõnul on formaalselt olemas, kuid selle juhtimine, toimimine ei ole piisavalt selged. Oluline on aegsasti ja süsteemselt siduda laps / noor ja tema pere tema elukohas või selle lähistel teenuste ja võimalustega, mis jätkutoena KLATis saavutatud olukorda aitaksid tavaelus hoida ja toimetulekut toetada. Ühe variandina pakuti välja, et SKA võiks juhtumikorralduse pärast KLAT lõppu teatud perioodiks enda kätte võtta.

Võrgustik_1: “Mõnikord on tõesti nii, et laps tuleb teenusele ja me juba hakkame võrgustikuga vaatama, et mis teenuseid... me juba planeerime seal KLATi ajal need teenused talle kodukoha lähedale, haiglasse, omavalitsusse kõik. Ja on ka tõesti Ida-Virumaa näitel, kus, noh, ma olen neid seal juba poolest aastast taga ajanud, et laps hakkab kohe-kohe teenuselt väljuma; nende arvates aega veel on, aega veel on, ja siis enamasti, eks ole, seal mai alguses tehaksegi neid ülemineku- ja suvekavasid — siis see tagaajamine nagu intensiivistub, he-he, KLATi nii-öelda teenusepakkuja poolt. Ja see on paras peavalu neid kätte saada ja nendega neid plaane teha ja siis neid seal motiveerida, et äkki leida mingeid laagreid ja siis aidata ja toetada neid seal. See on nagu päris sihuke suur väljakutse tegelikult teenusepakkujale, et leida siis see vastuvõttev pool, et neid aidata.”

Võrgustikuintervjuudes toodi välja, et **KLAT raames väljakujundatud võrgustikud võiksid püsida** ja toetada last ja peret, kuni ta ise toime tuleb (sh eeldab lapsele ja perede usaldusväärset ja võrgustikku tõhusalt juhtivat juhtumikorraldajat. Lapse ja noore ja perega KLAT teenuse ajal hästi toimunud spetsialistide nõustamised vm tugi võiks jääda teenuselt väljumise järel teatud üleminekuajaks kättesaaavaks.

Võrgustik_2: “Hästi oluline on hoida sellist inimlikku tasakaalukust ja seda, et noor teaks, et KLATist väljumise järel on ka võib-olla mõned endised KLATi-inimesed tema toeks olemas”.

KLAT juhid: “me oleme tegelikult kursis ja lapsele alati pakume ka, et tulgu... noh, lepime kokku, et tulge, räägime või lihtsalt kohtume kuskil või helistame või kirjutame — noh, selles mõttes, et me ikkagi üritame seda kontakti säilitada ja lapsel oleks see nagu... ikkagi see tunnetus jääks ka peale KLATist väljumist, et me nagu jätkuvalt hoolime ja muretseme ja oleme temaga koos protsessi läbinud ja ei kao ka kuskile, kui see kohtumääruse päev on kukkunud ja laps on väljunud. Me ikkagi oleme alati olemas”.

FG SKA: “noh, kasvõi see, kui laps hakkab väljuma ja, ma ei tea, näiteks ongi sellel kodukohakoolil... noh, seal on mingid mis iganes asjaolud all — ka siis täpselt see suund või nõustamine, onju, et seda konfliktivahendust, taastavat õigust kasutada, või noh, mida iganes. Minul on olnud mingid võrgustikud, kus ma olen terve selle aja, he-he, mis ma olen SKAs töötanud, olen saanud olla nende KLAT lugude kõrval, et laps näiteks ongi kaks aastat olnud KLAT teenusel ja kogu aeg... selles mõttes, et kuna see juhtum on selline, mis muudkui nagu muutub, ka see töö, mida me siis selle võrgustikuga koos teeme, need eesmärgid ja lahendid ka muutuvad. Noh, see on jälle... see on nagu nii eripärane... See suund minu meelest nagu täna on küll ikkagi nii selge, et... mida me kogu aeg ka lastekaitsele ju kinnitame või verbaliseerime — sellest esimesest päevast, kui laps KLAT teenusele läheb, koheselt peab hakkama tema väljumise planeerimine

Probleemiks on **äsja 18-aastaseks saanud KLATist välja suunatud noorte** toetamine. Ka täisealiseks saanud noorte juhtumid tuleks üle võtta ja juhtumikorraldus peaks jätkuma näiteks kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja eestvedamisel.

Võrgustik_1: *“Ja teine asi on ikkagi see jätkutugi, onju, millest... see justkui nagu formaalselt on olemas, aga mida see tegelikult nagu tähendab või kes seda nagu juhib? Või kui ongi nüüd niimoodi, et näiteks see noor tuleb KLATist välja, sest ta saab 18 ja lastekaitse selles suhtes ei ole enam juhtumikorraldaja, kes siis selle üle võtab, onju? Kas see on SKA, kas see ongi... kes see üldse on?”*

FG SKA: *“... Noh, palju on juba neid lapsi, kes saavad täisealiseks ja peaksid kusagile mujale teenusele liikuma. Kõige selle planeerimine mingil moel ja selles osalemine võrgustikes on üks osa ikkagi. Meie ju otseselt ühtegi teenust kui niisugust neile ei paku koheselt — et noh, see on see asi, võtke ja kasutage — aga pigem see, et arutada, mis on antud olukorras võib-olla see, mida saab teha. Ja näiteks koolikeskkonda võib-olla... noh, et KOV võtab ühendust ja aitab sinna sulanduda mingil moel, ja kõik see”*

Lastekaitse spetsialistide hinnangul on kohati **SKA-soovitused ebarealistlikud** ning SKA vastuseid tuleb oodata kuni 30 päeva. Teatud piirkondades on **puudu headest venekeelsetest, Ida-Virumaal jällegi eestikeelsetest spetsialistidest**. KLAT juhtide sõnul on professionaalse **personali puudus**, mis seondub sellega, et väljaõpet pakutakse vähe, töötasu madal ja väljakutseid töös palju. Kohtunike sõnul peaksid KLAT lastega kokkupuutuvad spetsialistid (sh justiitsüsteemis) olema paremini **ette valmistatud laste / noorte ja vanematega suhtlemiseks**, kontakti saamiseks ja arendamiseks, lapse / noore emotsioonidega toimetuleku toetamiseks.

Fookusgrupp_ kohtunikud: *“Nagu kõiki lastega ärakuulamisega on, see dilemma on, et kuhumaani tuleks arvestada lapse võimalikku kahjustamist edasist näiteks selle ärakuulamisega; mis küsimusi esitada, kuidas esitada”*.

4.3.2. Tänapäevased head praktikad

KLAT teenuse juhid tõid välja mõtte, et **KLATi saabumise esimesest päevast alustavad nemad KLATist väljumise kavandamist** ning eeldaksid sarnast suhtumist ka teistelt võrgustikupartneritelt. **Võrgustikutöö toimimine** on ülioluline - et võrgustik kutsutakse kokku regulaarselt ja eesmärgipäraselt, rollid selgelt jaotatud, eeltöö ja kohtumise järel järeltöö tehtud ning süsteemne, antakse konstruktiivset infot.

Võrgustik_1: *“Sest ma olen ka näinud, kuidas mängitakse peitust võrgustikus ja pärast on see noor siis, noh, Viru vanglas, eksju, või tütarlaps siis Tallinnas. Et... ja nende võrgustike puhul on see, et kui see kokkukutsuja teeb seda lihtsalt linnukese pärast, siis sellel ei ole tolku. Ja kui keegi võrgustike liikmetest ei julge ka talle öelda, et see on lihtsalt praegu ajaraiskamine, siis me mängime kaasa väga kehvale loole. Aga kui see võrgustik on päriselt asjalikult kokku kutsutud ja antakse konstruktiivset infot; võetakse ülesandeid ja järgmiseks korraks need täidetakse; siis ma olen näinud väga nihukesi muhedaid tulemusi”*.

Heaks praktikaks olid Pärnu **lasteaedadesse sotsiaalpedagoogide** tööle võtmine ja tihe võrgustikutöö nendega (eelkõige varaseks märkamiseks ja ennetustööks peredega).

Võrgustik_1: *“No meie näeme järjest seda, et tegelikult tegeleda tuleks juba ju siis, kui lapsed on lasteaias. Ühesõnaga, seal ju tegelikult on juba märgata, kui need vanemlikud oskused vanematel*

ei ole just kõige nagu võib-olla tugevamad — et suunata neid natukene võib-olla mõnele koolitusele. Või ka siis, kui see pere vaja sellist tuge...”

Rakendatakse **regulaarset (kord kuus / kvartalis vms) kohtumisi laiendatud võrgustiku ringides infovahetuse eesmärgil**. Näiteks koolide lõikes Rajaleidja ümarlaudad koolide tugispetsialistidega käitumisprobleemide, õpiraskustega laste kaardistamiseks ja võrgustikutöös lahenduste leidmiseks. Samuti on linna lastekaitseteenistus kohtunud vaimse tervise teenuste osutajate juhtumikorraldajatega kord kuus ning lastekaitse, juhtumikorraldajad noortegarantiist, politseinikud ja kaasava hariduse spetsialistid kord kvartalis.

Võrgustik_1: *“oleme võtnud koolide kaupa nagu selliseid ümarlaudu kokku tugispetsialistidega, kes seal koolis on. Ja HEV-Ko ja võib-olla õppejuht ka, et kaardistada nii-öelda probleemsed lapsed, või noh, kas siis õpiraskustega või siis ka käitumisprobleemidega. Me vähemalt korra aastas kutsume nagu enda juurde siis või teeme veebi teel, kuidas meil parasjagu võimalus on. Nemand siis panevad nimekirjad ja meie siis vaatame, kas on keegi jõudnud juba meie juurde; kas need asjad on juba töös nende lastega, või siis tegelikult, noh, on vaja veel koolil tööd teha nende vanematega, et nad meieni jõuaks — või siis lastekaitsega ühendust võtta”.*

Lapsele / noorele formaalses tugisüsteemis usaldusisiku olemasolu - näiteks lastekaitsetöötaja võiks see inimene olla. Kuid praktikas on lastekaitsetöötajatel väga suur (üle)koormus ning **lastekaitsetöötajad tunnetavad rollikonflikti**, olles KLAT teenusele suunaja ja probleemide karm väljatooja hinnangutes ning samas peaks kandma last ja peret toetavat rolli.

Võrgustik_1: *“Ehk et see usaldusisik, see tugiisik, see inimene, keda ta saab usaldada — see on oluline. Ja meie muidugi asutuses me ikkagi teeme ka nii, et lapsed, kes alguses, kui nad ka meie juurde satuvad... jah, nad on oma nende lastekaitsejate peale väga vihased, tigidad, sest nemad on ju toonud nad sinna. Nad süüdistavad lastekaitset ju kogu aeg, et “sinu pärast”, eks — “sina tõid meid siia ära”. Aga me oleme püüdnud tõesti teha nii, et lastekaitse ja laste ja noorte vahelised suhted ikkagi muutuksid ja oleksid sellised toetavad. Ja tegelikult ma pean ka ütleva nii praegu, et need lapsed, kes meil on ja nende lastekaitsejad... need, noh, saavad hakkama. Ja kui see lastekaitse näitab ikka vähegi huvi ja käibki sellel lapsel külas või tuleb tema mingitele üritustele või koolilõpule, siis see aitab kindlasti kaasa ka lastekaitse ja lapse vaheliste suhetele ja sellele usaldusele.”*

Heade praktikadena toodi välja **vanemlike oskuste arendamise kooli**, laste / noorte erivajadustele keskenduvaid **ühinguid**.

LV1: *“Jah, ma läksin sinna sellele vanemlike oskuste koolitusele väga pika hambaga, aga see oli üllatavalt hea. Ja mul on nüüd, kuna see lastekaitsetöötaja lõpetas töö või lõpetati tal töö ja meiega nüüd siis tegeles novembrist osakonna nagu juhataja, siis jah, seal koolitusel ma rääkisin selle koolitajaga, et noh, ma tahaksin nagu personaalselt või noh, ütleva, veel nagu selliseid... selliseid vestluseid. Ja siis lastekaitsetöötaja ehk siis see uus lastekaitsetöötaja siis määras mind tema juures teraapias käima. Ja tõesti ma saan nagu sealt abi, sest ta on... tal on ulatuslikud teadmised ja kogemused just nimelt nende Aspergeri sündroomiga laste kohta ja ka lastevanematest. Aga see on ka see, et noh, ma ise otsin”.*

Regulaarne ja süsteemne teavitustöö. Rajaleidja töötajad tõid välja praktika, et nad osalevad koolide ümarlaudadel, et nende maakonna keskus ei jääks lapsele ja perele kaugeks - et kui on nende abi vaja, siis pere juba tunneb spetsialisti (sh planeeritud regulaarsed kohtumised koolide juhtkondade, õpetajatega tegevuskavasse, et võimalustest järjepidevalt informeerida). COVIDi järel on rohkem hakatud kasutama

online kohtumiste võimalust, kuid paremat tulemust tundub andvat **silmast-silma ja veebikohtumiste kombineerimine**, sh veebikohtumised kiire, operatiivse infovahetuse eesmärgil.

Oluline on eri valdkonna tugiteenuste ja -meetmete (sh lastepsühhiaatrid, psühholoogid, pereterapeutid, MDFT terapeutid jt) ja ka KLAT järgsete **tugimeetmete kiire ja lihtne kättesaadavus** lapse ja pere abivajaduse korral. Oluline on **tervishoiusüsteemi, haridussüsteemi ja sotsiaalhoolekandesüsteemi spetsialistide tihe ja lapse vajadustest lähtuv koostöö**. Samuti on oluline **karjäärinõustaja** teenus, lapsele / noorele huvi pakkuvate **huvitegevuste kättesaadavus**.

Fookusgrupp_KLAT_juhid_Lõuna: *“Meil on tööl kahe maja üleselt ka karjäärinõustaja. Ja tegelikult oli see väga hea valik ja mõte, et me ta tööle võtsime, sest ta nõustabki neid lapsi. Ja ta hakkab kohe ka päris varakult, et mis on huvid, kas suveks tööle saada, leida erinevaid tegevusi... . Siis me vaatame, et ta saakski töö. Ja samamoodi oleme siis ka peresid toetanud. Näiteks kui vanemal ei ole tööd, siis oleme andnud nõu, kuidas ta saab tööd leida või mingeid toetusi. Et noh, seda oleme ka siit omalt poolt proovinud teha jõudumööda”.*

Rohkem võiks kasutada endiste KLAT-noorte kogemust ning kaasata noori **kogemusnõustajatena**.

L3: *“Enda kogemuse baasilt, jah. Ma tulin üsna raskest olukorrast, kui ma Kaagverre jõudsin, ja ma tulin sealt välja palju paremas olukorras. Ma nagu üritan teisi ka aidata ja noh, ma tean, et ongi raske, kui on niimoodi teismelisena auku vajutud ja kui on kodus raske ja nii edasi. Noh, mulle meeldib nagu toeks olla ja aidata”.*

Heaks praktikaks on **uudsete ja kombineeritud vormis lahenduste kasutamine nõustamistöös ja spetsialistide võrgustikutöös** - näiteks kiireid kokkusaamisi kiire infovahetuse ja kontaktihoidmise eesmärgil, veebikoosolekuid ja telefoninõustamisi, laste / noortega *chat*'is suhtlemist.

4.3.3. Koolitusvajadused

Laste ja peredega töötavad spetsialistid vajavad **juhtumi- ja võrgustikutöö koolitusi**, et selgitada võrgustikutöö olemust ja eri rolle selles, meenutada selle tähtsust laste ja perede aitamisel, et osata täita oma rolli võrgustikus. See võimaldab tõhustada ennetustööd, kuid hõlbustab ka KLAT laste puhul võrgustikutöö toimimist. Praegu leidub siiski spetsialiste, kes ei pea võrgustikukohtumisi vajalikuks, näiteks keeldutakse kohtumistel panustamisest või antakse edasi baasinfo (nt e-maili teel).

Samuti on vajalik saada toimima **laste ja perede teavitamine erinevatest toetusvõimalustes neile arusaadaval moel**, et iga võrgustikuliige teeks lapse / perega oma valdkonnas ära teavitus- ja selgitustöö, et järgmise etapi / instantsi kohtumisi, hindamisi või teenuseid ei peljataks lapse / vanema poolt. KLAT laste ja vanemate puhul ei ole tegemist vabatahtliku koostööga, kohtumistele ja teenustele tuleb tulla sunniviisiliselt. **Mittevabatahtlikult (nõ sundklienditena)** osalevate laste ja noorte ja vanematega tuleb osata õigesti suhelda, hirme maandada ja arusaadavat selgitustööd teha, et pered koostööle saada.

Võrgustikuspetsialistid hindavad **superviseerimise** võimalusi, peavad oluliseks **traumateadlikku lähenemist** kogu võrgustikus - kõik peaksid olema teadlikud, et lapsed / noored KLATis on traumakogemusega ning tuleb olla lugupidav, mitte sildistav.

Tähtis on arendada KLAT laste ja noortega ning peredega töötavate spetsialistide oskusi lapsi ja **peresid kaasata, nendega head kontakti leida ja usaldussuhet üles ehitada**, arendada.

Lisaks vajavad **KLAT-spetsiifilist väljaõpet KLAT-teenuse personal**, kelle osas KLAT juhtide hinnangul on ebapiisavus, palk on madal ja töö pigem keeruline.

4.3.4. Soovitused poliitikakujundajatele ja –rakendajatele

Riskis laste ja noorte ning nende vanematega tegelemisel on **süsteemis “augud”** - KLAT teenusele suunatakse neid, keda kuhugi mujale suunata ei ole; kuna **peredega töö ei toimi** piisavalt hästi, siis KLAT **perioode pikendatakse** (laps / noor valmis, kuid pere ei ole muutunud, kuna perega ei ole piisavalt tööd tehtud); KLATis on **mittesobivad sihtgrupid** koos (mis tähendab, et KLAT õigele sihtgrupile teenus ei pruugi soovitatavalt mõjuda, võib olla **lapse heaolu ja arengut kahjustav**); peagi **18-aastastele ei ole toetavaid teenuseid ja jätkutugi on puudulik** (sh täisealiseks saanud KLATist suunatud noorte puhul). Ei ole lapse ja pere süü, et nende vajadustele vastavat teenust ei ole võimalik pakkuda piirkonnas. Siis peaksid lahendust pakkuma mobiilsed / mitme piirkonna ülesed / riiklikult kesksed ja muud **paindlikud tugimeetmed**.

Võrgustik_1: “võib-olla enne KLATi võrgustike kohapealt ma ütleks seda, et see varajane märkamine ja teadlikkus on tõusnud, aga see on siiski ikkagi sellises, noh, väljakutsete faasis veel. Et ühiskonna ja spetsialistidena me riske hindaksime adekvaatselt, mitte ei venitaks, sest tänased raskemad KLATi juhtumid ongi tegelikult, kui vaadata nüüd seda nii-öelda lugu tagurpidi, eksju, siis on, noh, hõiganud tulles, ja nad oleks vajanud varasemat sekkumist, sest et... Ja miks neid kohti ei ole võib-olla nii palju, ongi üks, et neid äärmuslikke juhtumeid on väga palju, ja järjest enam on selliseid juhtumeid, kus võib-olla me ei saa panna noort teiste noortega kokku, nii et ta võtab võib-olla viie rühma nagu koha... ühes rühmas olevad viis kohta üksinda enda alla, sest tema riskiaste on nii võimas, eksju. Et... ja... ja see, kui me oleme nagu kogukonnana venitanud mingit varasemate teenuste pealepanekut — noh, vabandusega, et meie piirkonnas seda ei ole”.

Lastekaitsetöötajad, aga ka teised laste ja peredega töötavad spetsialistid ning KLAT kasvatajad on sageli **ülekoormatud**. Tuleks tagada piisavad ressursid (inimressurss, raha, aeg), et laste ja perede juhtumiga õigeaegselt, piisava põhjalikkusega ja süsteemselt tegeleda. Intervjuudest jäi tunnetus, et spetsialistide hinnangul on ennetustöös veel palju arenguruumi, lahendatakse keerulisemaid ja suuri probleeme, võrgustikukohtumisteks ja korralikuks juhtumikorralduseks ei pruugi olla piisavalt aega. Ka SKA ja kohtunikud viitasid, et pinnapealsema lastekaitse hinnangu taga on sageli ajapuudus. Piisavad ressursid tuleks tagada ka **KLAT personali väljaõppeks ning motiveerivaks tasustamiseks**.

Võrgustikutöö toimimist aitaks parandada **võrgustikuliikmete ligipääs STAR jt seotud infosüsteemide infole** - et kõik oleksid ühtses infoväljas ja saaksid ka enda poolsed tegevused laste kohta ühte süsteemi märkida, teistele nähtavaks ja teatavaks teha.

Võrgustik_1: “See, mis puudutab nüüd koostöö teemat, siis ma saan aru, et vist on väljaarendamisel ikkagi selle uue STAR süsteemiga, et ikkagi selle võrgustiku liikmed pääsevad ligi ühele infole. Juba jääks ära see esimesed, ma ei tea, kolm tundi seda infovahetust, kes mida on juba teinud. Tegelikult kõik saaksid olla juba selles ühes infoväljas ja siis saab juba tegeleda reaalselt nagu selle jooksva küsimus”.

Erinevat tüüpi KLAT-teenuse variante (või eraldi rühmi KLATi sees) oleks ehk mõistlik kaaluda, et välja arendada (nt ravikodu tüüpi vaimupuudega lastele; ADHD vs Aspergeri sündroomiga lapsed / noored jne). Peaks olema **kiire otsetee KLAT teenusele** laste / noorte puhul, kelle osas ei saa teenusele

suunamisega oodata järjekorras. Samuti ei tohiks võrgustikus **liiga pikalt oodata otsustamisega**, kui muud variandid peale KLATi ei toimi.

Võrgustik_1: *“Aga sellega ma olen küll nõus, et neid kohti selliste laste jaoks on vähe, ja mina leian ja olen ka seda meelt, et kui ikkagi vähegi on näha, et see laps või noor ei saa iseendaga seal vabal pidamisel niimoodi hakkama, siis ta peaks võimalikult ruttu saama selle kinnise lasteasutuse teenuse”.*

Lastekaitsepspecialistide hinnangul võiks **KLATi taotlemine ja suunamine toimuda SKA kaudu**, kuna SKA niikuinii annab arvamuse teenuse sobivuseks, aga võiks esitada ka avalduse kohtule ise. See võimaldaks lastekaitsetöötajal hoida lapse ja perega niigi hapraid koostöö- ja usaldussuhteid, et ei peaks olema KLAT teenuse jaoks andmete koondaja ja avalduse esitamise algataja rollis, vältiks rollikonflikte.

Võrgustik_1_Lastekaitse: *“Minu unistus on see, et KLATi taotleks Sotsiaalkindlustusamet, samamoodi nagu on krimasjade puhul, et politsei uurib ära ja siis prokurör on see, kes kohtu ees seda asja kaitseb, onju. Meil võiks olla samamoodi, et meie uurime selle asja ära ja kui SKA nagunii annab oma arvamuse selle teenuse sobivuseks, mis raskus nendel on siis tegelikult teha see avaldus kohtule ise? Siis ei jääks meie ka nendeks pahadeks pärast, kellega pere enam edasi töötada ei taha.”.*

Võrgustikuspetsialistid on valmis laste ja pere teavitamisesse KLAT osas rohkem panustama, kuid vajaksid selleks **abimaterjali**, mis võiks olla protsessi kirjeldus, sh osapoolte rollide kirjeldusega. See võiks olla kättesaadav ja arusaadav nii lapsele kui vanemale lühikese, selge ja hea visuaaliga abimaterjali kujul.

Võrgustik_1: *“võib-olla lihtsalt kui ma teaks nagu täpsemalt, mis need protsessid siis on, et ma oskaksin ka noorele selgitada, sest vahel olengi mina see, noh, nii-öelda noorele kõige lähim, onju. Lastekaitse teebki neid päringuid ja asju; politsei edastab asju; kool edastab; ja teinekord mina olengi nii-öelda see tõlk või see vahendaja seal. Ja on ka noorega nagu, noh, noorsootöö raames see kontakt loodud. Et siis mind tegelikult nagu toetaks see, kui ma teaksin, mis sammud need tegelikult — ongi, et kuidas see kõik algab; kes millega nagu tegeleb. Mitte ma ei mõtle seda, et see peab olema mingi väga pikk kirjeldus, aga lihtsalt mingi protsessi ülevaade, et ma saakski võtta selle paberilehe ette, teha selle endale selgeks, ja kui vaja, siis selgitada noorele”.*

Toetavate võimalustena võiks pakkuda **kriisiperede teenust** (päritolu-perekondadest ajutiselt eraldamiseks), toodi välja, et **SKAs võiksid olla mobiilsed, üle-Eestilised nõustajad**, kes teavitavad ja nõustavad lapsi / noori ja peresid. KLAT-teenuste mudeleid võiks arendada - näiteks Lille kodu mudel, kus **lisaks KLATile ka haridusteenused** (Lille kodus erakool ning KOV tasustab eraldi erakoolis õpet).

Kohtumenetluse aeg KLATi suunamisotsuse saamiseks peaks olema kiirem. Kohtus läheb praegune menetlus kiiresti, kuid eeltöö ja hinnangute koostamine ja koondamine võtab aega.

4.4. KLAT ja õigusmõistmise lapsesõbralikkus

Vajadustele vastavus

L1: Intervjueeritud noor (16-aastane KLATi suunamise ajal, seejärel oli 1 aasta KLAT teenusel ja nüüd ca pool aastat olnud väljas) kirjeldas, et teda suunati nelja-viiese õpilasena pärast tõsise 1-kordse rikkumise sooritamist (alkoholijoobes, depressiooni diagnoos, peksis võõrast isikut) ühe lastekaitsetöötaja kohtumise alusel aastaks KLAT teenusele. Ta oleks mõistlikuks pidanud ca 2-kuust sokivangistust või 2-kuulist KLAT

teenusel viibimist, sh et psühhiaatri, psühholoogi tugi ja ravimid oleksid olnud tagatud ning et ta oleks saanud oma klassiga kontaktõppes klassikursust jätkata. Tervishoiusüsteem ja kool olid tema hinnangul toetavad, kuid KLATi tõttu tal jäi siiski klass lõpetamata koos oma klassiga ning tagasi kooli saamine tundus keeruline. L2 hinnangul pakuti tema emale palju tugiteenuseid ja variante, millega ema kiiresti (lastekaitse tõttu) nõustus, kuid laps kokkuleppeid ei täitnud. L2 suunati KLAT teenusele kahel korral, ca 10-aastasele ja ca 15-aastasena ja tema hinnangul on teenus tugevalt muutunud. L2 sai KLAT teenusel õppimisele rohkem pühenduda ja keskenduda (tal oli probleem koolikohustuse täitmisega, peamiselt arvutimängusõltuvuse tõttu).

FG4 Kohtunikega läbi viidud fookusgrupi intervjuust selgus, et enamasti on kohtusse pöördumine KLAT teenusele suunamiseks viimane võimalus ning muud meetmed on juba eelnevalt rakendatud, kuid pole tulemust andnud. Kohtunike sõnul on esinenud paigutamise pärast pöördumist, aga see ei ole valdav praktika ning kohtunike kogemused võivad piirkonniti erineda. Kohtunike praktika näitab, et dokumendid on koostatud piisavalt põhjalikult ning vajalik asjassepuutuv materjal on kokku pandud, sisaldades Sotsiaalkindlustusameti (SKA) arvamust. Kohtunike hinnangul mõjutab lastekaitsepspetsialisti tegevus või tegevusetus, mis lapsest edasi saab.

FG5 Lastekaitsepspetsialistid töid fookusgrupi intervjuus välja laste huvidest ja heaolust lähtumise vajaduse ja olulisuse sekkumisel ja KLAT teenuse taotlemisel, teenusele suunamisel. Teenusele suunamine on viimane võimalus, kui eelnevalt on rakendatud erinevaid ennetuse ja sekkumise meetmeid (nõustamine, teraapiad, spetsialistide kaasamine, sotsiaalprogrammidesse suunamine jms). Teenusele sattumise eelduseks on enamasti vanemliku pädevuse vähesus lapse kasvatamisel ja toetamisel, psüühilised probleemid nii lapsel/noorel kui ka vanematel, ennastkahjustav ja/või endale, teistele ohtlik käitumine.

Võrgustiku fookusgruppides toodi välja, et oluline on arvestada, et lapsega suhtleks näiteks KLAT teenuse tutvustamise osas spetsialist, kellega tal on tekkinud parem kontakt ja suhe. Tähtis on hoida eetilist ja professionaalset distantsi, kuid olla samas avatud ja mõistev. Nii laps / noor kui vanem(ad) vajavad kaasatust, sh et võrgustikukohtumiste oluline info saaks kokku võetud ja üheselt mõistetavalt edasi antud. Lapsed / noored ja pered peavad tundma, et nendesse usutakse, nad on oodatud nõu küsima, mis ka ei juhtuks.

Võrgustik_2: “Kui me suudaksime nendes üsna elunäinud noortes anda seda teavet, et nad on ikka oodatud ja nendesse usutakse — justnimelt selle sinisilmse, aga samas ka nii-öelda, noh, hea elukogemusega, eksju — ma arvan, et see ongi äkki see võti. Sest selga keerates nad lähevad siis veel rohkem sellesse suunda, kus me ei sooviks. Et jah... ja see, et kui nad tunnevad, et nad kuhugi kuuluvad”.

Võrgustik peab moodustuma liikmetest, arvestades lapse / noore vajadusi ning ajas võib koosseis muutuda. Iga võrgustikuliige toob kaasa oma vaate lapse / noore loole, jooksvat infot.

Võrgustik_1: “Ei ole mõtet kaasata tervet armeed, kes sellel hetkel tegelikult ei ole nagu panustamas, sest see devalveerib selle võrgustiku usaldusväärust. Ja võrgustike puhul on olnud hästi sümpaatne see, et igal osalejal on oma vaade selle noore loole, ja siis pannakse see puslepilt nagu kokku”.

Lisaks toodi välja et nii lapse ja pere kui ka võrgustiku kui terviku jaoks on tähtis teada KLATile järgnevaid samme, näiteks millises koolis laps jätkab, millisel õppekaval.

Võrgustik_1: *“Kuna minul ka ühe noorega enne KLATi minekut oli nagu võrgustikus kõige parem klapp ja temaga oli väga keerukas, siis ka nagu SKA ja lastekaitsega me otsustasime, et mina räägin sellele noorele, miks ta siis nagu võiks KLATi minna ja mis seal võiks olla.”*

Vähene informeeritus

L1: Noore hinnangul ei olnud ta protseduuridest (sh mis millele järgneb ja kus ta saaks kaasa rääkida) teadlik. Ta nägi küll nt lastekaitsetöötaja hinnangut, kuid seal kaasa rääkida ta ei saanud, kuigi märkas vigu. KLAT teenusel olid probleemideks pikk kestus (samal ajal teenusel olles, oli ta kontaktis lisaks kasvatajatele, ca kord kuus psühhiaatrile ja väljast psühholoogile vaid kaitsjaga, nt mitte lastekaitsetöötajaga), tööd tema ühiskonda naasmise osas ei olnud märgata. Oluliseks pidas ta MDFT terapeudiga kohtumist / kohtumisi - see võimaldas saada selgust põhjuste osas, miks ta oli sattunud sellesse olukorda ja KLATi, ema toetust ning psühholoogi (kes ei olnud KLAT süsteemi seest, oli väljast).

Parimad huvid, mittediskrimineerimine

Võrgustikuliikmed on näinud juhtumeid, et omavalitsus ei soovi KLATist välja suunatavaid lapsi tagasi, kuna kogukond ei ole valmis, ei ole juhtumit korraldavat vastutajat ning noored tunnetavad seda. On tähtis, et lapsel / noorel oleks keegi, kes teda kodus ootab, kellega ta saab suhelda murede korral, kes temasse usub. Üheks heaks praktikaks on “Ringist välja mudel” ja tugiisik usaldusisikuna.

Võrgustik_1: *et see noor tegelikult tunneks, et hoolimata sellest, mis ta võib-olla eelnevalt on teinud, ta on oodatud tagasi ja teda ei sildistataks. Meie, kes me nagu oleme seal võrgustikus ja nii-öelda seisame tema hea eest koos temaga, meie võimuses on tegelikult ka kaitsta seda last selles mõttes ja öeldagi, et... noh, anda talle uus võimalus ja mitte siis mõelda temast kui et “oi, näed”.*

Keskkond ja suhted

Tõsisteks murekohtadeks olid **keerukad suhted teiste lastega** (kes olid väga erinevad, väga erinevad probleemide ja vajadustega ning nende suhetega toimetulek oli tõsiselt keeruline) ning tunnetus (sh laste poolt testitud ja tõendatud kogemuse põhiselt), et KLAT kasvatajaid ja **töötajaid ei saa usaldada**. Üks noor mainis enesetapukatseid ja korduvaid põgenemiskatseid, mille puhul tal ei olnud kedagi usaldada ning millele järgnesid mõjutusvahendite (karistuste) rakendamine.

KLAT teenuse puhul kommuunikeeritav **kuvand (et ei ole vangla) ei vastanud noore hinnangul reaalsusele**, kuna KLAT oli küll kinnipidamisasutusest leebem, kuid selle eest pikema kestusega ning ebaselgeks jäänud reeglite ja mõjutusvahenditega. Noore soovitus oli, et ühekordse rikkumise ja ühe lastekaitsetöötaja vestluse põhjal ei tohiks suunata KLATi (sh järgmised astmed lähtuvad lastekaitsetöötaja hinnangust, milles võivad olla vead sees) ning et teatud juhtudel võiks ca 2-kuune šokivangistus või ca 2-kuune KLAT mõjuda tõhusamalt, kui 1-aastane KLAT teenus. L2 hinnangul ei tohiks kokku panna näiteks väikeseid (ca 10-a) ja vanemaid agressiivselt käituvaid lapsi (tema sattus 1. korral väikseks suurte sekka). L2 näeb väga suure probleemina seda, et KLAT lastel sageli ei ole usaldusväärset, toetavat ja aitavat täiskasvanut (lapsevanemat). L2 oli esimene terapeut (terapeut-psühholoog-psühhiaater) toetav ja temaga hea kontakt, kuid tema lapsehoolduspuhkusele jäämise järel määrati terapeut, kellega ta ei klappinud - oleks võinud olla võimalus vahetamiseks, kui koostöö ei sobi.

Teenuselt väljudes peaks last ootama turvaline ja toetav keskkond, sagel satuvad nad tagasi vanasse ja mittemuutunud keskkonda kus **käivituvad vanad rollid ja käitumismustrid**. FG2 KLAT juhtide sõnul on KLAT noored pettunud ja ei oska käituda ega emotsioonidega toime tulla ja satuvad taas tänavale.

FG4Kohtunikud tõid välja, et olemasolev KLAT teenus **ei pruugi sobida kõigile erivajadustega sh vaimupuudega noortele.**

Tähtis on toetada lapsevanemaid, et nad mõistaksid ja samm-sammult täidaksid lapsevanemate rolli.

Võrgustik_1: *“Meil on tegelikult ka positiivseid juhtumeid ka selle näol, kus tõesti, ütleme, selle aastaga vanem muudeti ikkagi selliseks, noh, lapsevanemaks — mitte enam sõbrannaks või sõbraks, vaid ta oligi nagu lapsevanem ja ta võttis lapsevanemana oma rolli”.*

Valdkondadevaheline koostöö

L2 sõnul peaksid KLAT lastega töötavad spetsialistid olema piisava ettevalmistusega, ehedad. KLAT juhtide sõnul on palju vajalikke teenuseid olemas, kuid nad ei ole lapsele vajaliku **kompleksteenusena** kättesaadavad.

KLAT_juhid_Põhja: *“kui neid teenuseid erinevaid pakutakse, siis noh, päris keeruline on seda kompleksteenust saada. Ikkagi mingisuguseid juppe...”*

FG5 Lastekaitse spetsialistid hinnangul võiks **koostöö SKA-ga olla kiirem**, et ei peaks SKA poolset arvamust ootama 30 päeva (lastega seotud otsused peaksid olema kiiremad).

KLAT laste vajadused on mitmetahulised ning nii lapsed / noored kui ka vanemad vajavad sageli valdkondadeülest abi, võrgustikutöö tuge, toetusmeetmeid eri valdkondadest.

Osaluse toetamine, kaasatus

Võrgustiku spetsialistide ja KLST juhtide hinnangul **on pere nõrk lüli** - valmisolek olla kaasatud, osaleda on pigem madal, kuna vanemad on väsinud, ei mõista laste diagnoose ja ei oska või ei julge abi küsida.

Fookusgrupp_kohtunikud: *“Ja lapsevanematega vastupidiselt seal nagu seda koostööd on vähem, sest need lapsevanemad ongi natuke nagu alla andnud – või noh, mis natuke; päris alla andnud. Nende jõud enam ei käi üle sellest lapsest, sest mul ei ole ühtegi kogemust olnud, kus lapsevanem oleks vastu olnud, vähemalt selle esialgse määramise osas. Ühel pikendamisel küll, jah, see eestkostja ikkagi nii-öelda võitles selle eest, et laps saaks välja ja siis me ikkagi teenuse peatasime. Aga üldiselt lapsevanemad on olnud alati nõus sellega, et need lapsed sinna määratakse”.*

Kaasamise pinnapealsus

L2 sõnul seisnes tema kaasamise ja arvamuse küsimine selles, et küsiti, et kas on kindel, et soovib KLAT teenusele minna ja kui ta oleks vastanud ei, siis oleks ikka suunatud. L3 hinnangul olid kohtumääruses (mille alusel KLATi suunati) mitmeid valesüüdistusi, mille osas ei osanud ta midagi ette võtta.

Samas - spetsialistid väitsid, et nemad kaasavad, kuulavad ära ja lähtuvad laste / noorte ja pere seisukohtadest. FG5 Lastekaitse spetsialistide fookusgrupi intervjuus kinnitati, et last ja pere kaasatakse arutelusse ning lapsele perele selgitatakse KLAT teenuse sisu ja vajalikkust lapse/noore ja vanema arusaamisvõimest, east ja erivajadustest lähtuvalt. FG4Kohtunike kinnitusele toimub alati lapse, tema pere ja vajadusel muude asjasse puutuvate isikute ära kuulamine lapse ja vanemate (eri)vajadustest lähtuvalt. Võimalusel vesteldakse lapsega temale sobivas keskkonnas/ruumis.

Võrgustiku intervjuudest selgus, et **võtmeküsimuseks on lapse / noore tegelik ja sisuline kaasamine** - et ta saab enda elu puudutavates protsessides olla teadlik osaleja kas tema usaldusisiku kaudu või noore enda

osalemise läbi. Kuigi kõik ei pruugi olla selleks valmis, tuleb osalemiseks võimalus anda, kuna vaid koos lapse / noortega tehtud plaanidel on suurem tõenäosus toimida, et ta võtab vastutuse.

Võrgustik_1: “*See on nii oluline — arvestada noore valmisolekut. Ja noh, me saame anda endast siiski ikkagi maksimumi, et tema hääl oleks kuulda, mis iganes... kas see on siis kellegi usaldusisiku kaudu või noore enda osalemise kaudu. Aga meil ei ole mõtet teha plaane, mida noor... millesse noor ise ei usu*”.

Palju sõltub **lapse arengust, valmidusest, aga ka kokkukutsuja väärtustest ja suhtlemisoskustest**. Aluseks on hea kontakti loomine, mis laste / noorte puhul ei pruugi olla lihtne. Laps / noor ja vanem(ad) saavad olla kaasatud ning põhjendamatud hirmud ja vastupanu maandatud, kui neile enne teenuse algust, enne otsuseid selgitatakse kogu protsessi. Nad peavad tunnetama, et nende hääl on kuulatud ja arvestatud, et nende valmisolekut arvestatakse, austatakse hirne, kaasatakse vajadusel täiendavaid koostööpartnereid. Võrgustikutöös osalemiseks valmis noori tasub täiel määral kaasata.

Võrgustik_1: “*Noh, sama nagu selle KLATi minekuga — kui ta teab, mis teda ootab, siis ta ei karda; siis ei teki ka võib-olla seda vastumeelsust, seda vastuhakku. Kui ta tagasi tuleb, ka samamoodi, et ta ei hakka mingeid tempe uuesti tegema. Ikkagi see kindel plaan annab turvalisuse tegelikult kõigile*”.

4.5. Tunnetatud interprofessionaalne koostöö KLATis

Motivatsioon

L1 Noore pilgu läbi ei olnud KLAT kasvatajad **motiveeritud** , nad olid kibestunud ja elasid oma viha laste peal välja. Intervjueeritud noor ega tema hinnangul teised KLAT teenusel viibinud lapsed kasvatajaid ega KLAT teisi töötajaid ei usaldanud, kuna usaldusväärse testimisel töötajad rääkisid neile usaldatud info edasi ning järgnesid karistused. Lisaks õõnestas noore silmis usaldust see, et KLAT kasvatajad süüdistasid noort diagnooside saamise nimel teesklemises. KLAT juhtide sõnul on KLATis personalipuudus, koolitusvõimaluste vähesus ja palgad madalad, töö keeruline.

Võimusuhted

L1 Noore kirjeldustest järeldub, et ametnikel on **suur võim** . Lapsi / noori protseduuridest, ajalisest mõõtmest, otsustusloogikatest ja ajaraamist ei informeerita, hinnangute osas nad pigem kaasa rääkida ei saa. Psühhiaatri hinnangute osas kohtusüsteem küll kahtles nende paikapidavuses, kuid siiski noore sõnul arvestati ja ta sai vajalikku ravi ja psühhiaatri nõustamist ka KLATi ajal. Siiski tundub, et noor ei näe, et ta saaks ametnike hinnangute osas ja otsuste osas kaasa rääkida, oma arvamust avaldada, kaasatud olla. Ta seadis tõsise kahtluse alla, et kuidas saab lastekaitetöötaja ühe kohtumise alusel oma hinnangu anda, millel järgneva etapi ametnikud ja otsustajad (prokurör, kohtunik jt) tuginevad. L3 hinnangul olid kohtumääruses (KLATi suunamisel) mitmed valesüüdistused (klassikaaslaste suitsiidile õhutamine, erivajadustega kaaslaste ärakasutamine), kuid laps tunnetas jõuetust süsteemi ees. Sh ta avaldas lootust, et talle siiski nendest valesüüdistustest märki külge ei jää, mis takistaks tal tulevikus keerukustes noortega töötada.

Kommunikatsioon

Kommunikatsioon ametnike poolt lapse ja vanema suunas lapse ja perega toimuvat puudutava osas on noore juttu kuulates **murettekitavalt vähene, ebapiisav** . Võrgustikuliikmed teavad vähe sellest, kas ja

kellega ja millist tööd KLATi ajal tehakse. Noor ja lapsevanem on justkui protsessi osad, keda hinnatakse ja kelle üle otsustatakse, aga kellel on ebapiisav kaasaraäkimisõigus ja -võimalus. L3 sõnul teadis ta KLAT teenusest ja sealse elu korraldusest palju just tänu KLATis viibinud tuttavatele noortele. Nii laps kui vanem ning ka **võrgustikuliikmed peavad teadma, mis hakkab toimuma peale KLATi** ja mida nendelt oodatakse.

Võrgustik_1: “võib-olla kõige tähtsam on see, et vanem oleks ka tegelikult valmis selleks ajaks, kui laps tagasi tuleb. Sellise võib-olla tööplaani võiks võrgustikuga lihtsalt paika panna, et kus me siis... kuhu me oleme mingite asjadega jõudnud; kaugel on meie kooliasjad; võib-olla Rajaleidjaga vahepeal suhelda, kas on vaja mingeid õppimise erisusi... Tähtis on see, et kõik oleksid valmis ja laps oleks ka teadlik, mis asjad siis hakkavad... kuidas asjad hakkavad olema, kui ta tagasi tuleb”.

FG5 Lastekaitse spetsialistide intervjuudes kinnitati, et omavaheline koostöö ja võrgustikutöö on üldiselt hea ja vajadusel ka operatiivne. Keskmiselt kohtutakse võrgustikutöö raames veebis või kohtutakse realselt kord kuus. Puudusena toodi välja **SKA poolset aeglast dokumentide menetlemist, taotluse läbivaatamist**. Ühes piirkonnas, kus **töötab perede komisjon**, oli kogemus positiivne, sest komisjoni otsus teenusele suunamiseks vaadatakse SKA poolt läbi ning otsust pikalt ootama ei pea. Vajadusel SKA nõustab näiteks juhul kui laekub otsus KLAT teenusele mittesuunamiseks.

Organisatsiooni eesmärk ja kultuur

Noorte hinnangul ei vasta KLATi **ametlik kirjeldus (justkui mitte vangla) selle tegelikule sisule praktikas**. Noorte seisukohad on erinevad - osad ei näe KLATi toetava abimeetmena. Pigem jooksevad jutust läbi mõjutusvahendid, karistused, mis on küll leebemad, kui kinnipidamisasutus, kuid noor ise kahtleb KLATi toimivuses (eelistaks ise vanglat šokivangistusena 2 kuu piires 1-aastasele KLATile).

Paariaastatagune KLAT oli L2 jaoks lastevangla, uus süsteem nagu sanatoorium, on toimunud muutus (sh viitas direktori vahetusele - juhtimise olulisus).

FG5 Lastekaitse spetsialistid: üks lastekaitse spetsialist tõi välja, et tingimused on KLAT teenusel head ja, et on lapsi, kellel ei ole kodus elades võimalust saada osa tingimustest, teenustest, mida KLAT teenusel lapsele võimaldatakse (elu- ja õpikeskkond, kohapeal pakutav tugi ja teenused). Hea praktika näitena nimetati Kaagvere üksust, kus on kohapeal olemas vajalikud teenused ning toetavad elamistingimused.

KLAT teenus **erivajadusega noorele vajab ülevaatamist ja parandamist - puuduvad eel- ja järelteenused**. Lille Kodus probleem kooli paigutamise, sest tegemist erakooliga, mille eest tuleb eraldi tasuda ja KOV-il lisäülesanne korraldada kooliga seonduv sellest hoolimata, et KLAT teenusele suunamine on toimunud ja lapsele koht teenusel olemas (see ei tähenda, et koolikoht oleks automaatselt tagatud).

Laiem kontekst

Noorel ei olnud KLATi ajal etteheiteid koolile ega tervishoiusüsteemile. Samas sai noore kirjeldustest selgeks, et enne KLATi oli **hindamine pigem ebapiisav** ning lapse ja pere **informeeritus ning kaasamine vähene**; **KLATi ajal oli noorel kontakt** vaid kooli, KLATi kasvatajate ja töötajate ning kaitsjaga ning pärast KLATi peamiselt kriminaalhooldustöötajaga (lisaks psühholoog ja psühhiaater, mille osas jäi ebaselgeks, kas tegemist oli KLAT süsteemse jätkutoega või lapsevanema initsiatiivil saadud tugiteenusega). KLATi suunamise eel, ajal ja järel peaks olema lapse ja pere toetamisega töö süsteemne, võtmevaldkondade vahel toimuma tõhus infovahetus ning tagatud peaks olema jätkutugi, et **vältida tagasilangust**. L2 sõnul sai ta vajalikku ravi KLAT teenusel ning kool oli toetav, lastekaitsetöötaja rolli nägi jäigana ja formaalsena.

V Kokkuvõte

Analüüsi põhitulemused kokkuvõtlikult on järgmised:

- **Juhtumikorraldus** on paljude KLAT juhtumite puhul nõrgalt koordineeritud, ei ole järjepidev, tervikprotsessi hoomamine ja koordineerimine on killustunud. Eelduseks on, et KOV lastekaitsepetsialist täidab juhtumikorraldaja rolli, kuid alati ta seda suure töökoormuse jm tõttu ei tee.
- **Vanemad ja pere** on nõrk lüli, vajades ise abi, et suuta oma last aidata ja võrgustikutöös osaleda. Nende toimetulekuoskused on pigem puudulikud ning koostöövalmidus madal.
- KLAT lastel / noortel puudub stabiilne, turvaline, toetav tugiisik / usaldusisik / kontaktisik, **täiskasvanu - keda usaldada**. Perekond ei suuda seda rolli sageli täita. Selleks isikuks võiks olla lastekaitsetöötaja, kuid nende töökoormus on suur, nad ise tunnetavad rollikonflikti (KLATi karmi hinnangu koostaja vs toetaja), ka professionaalsus on erinev.
- **Lapsed ei taju erinevate osapoolte toetust** (isegi, kui tuge pakutakse), tunnetavad negatiivset sildistamist.
- Laste vajadused, diagnoosid ja kodune taust on erinevad, ning sellest lähtuvalt vajaksid nad **eri tüüpi tugiteenuseid**, -asutusi (sh KLATi eri vorme), mis ei ole täna kättesaadavad.
- **Spetsialistide teenuste kättesaadavus on regionaalselt erinev**, sageli katkendlik ja pika ooteajaga. Spetsialistide valik peaks olema suurem, laps ja pere peaksid saama abivajaduse korral operatiivselt vajadustele vastavat tuge. Teenusepakkujad ja sidusrühmade esindajad (sh õpetajad, kasvatajad jt) vajaksid kvalifikatsiooni tõstvaid koolitusi.
- KLAT **teenuselt väljumise toetamine vajab tugevat arendamist**. Kui KLAT teenuse ajal perekonnaga tööd ei tehta ja laps satub pärast KLATi tagasi vanasse, mittemuutunud keskkonda, siis see aktualiseerib vanad käitumismustrid ja vahepealse teenuseosutamise positiivsed mõjud võivad suure tõenäosusega kaduda. Abiks oleksid tavaellu üleminekut toetavast etapist / teenustest.
- Lahenduste otsimises tuleks olla **lahenduskeskne**. Ühest küljest on arusaadav, et ressursid ja võimalused on piiratud ja kõiki probleeme ei suuda korraga lahendada, kuid intervjuudest läbi kumav vabanduste otsimine (suur töökoormus, ei ole sobivaid teenuseid jne) ei ole samm lahenduse suunas. Õppida tasub headest praktikatest (on piirkondi ja KOVe, kus juhtumikorraldus ja võrgustikutöö toimivad, kaardistatakse teenusevajadusi ja otsitakse vajalike teenuste katteks koostöös partneritega võimalusi) ning süsteemselt, tervikpilti vaadates arenguvõimalusi otsida ja rakendada.

Tuginedes läbiviidud intervjuude analüüsile, on KLAT teenusega seotud valdkondadevahelise süsteemide koostöö osas **uurimisküsimuste lõikes tulemused järgmised:**

Tänane valdkondadevaheline koostöö KLAT laste ja perede toetamisel	
Abivajaduse märkamine, ennetustöö, sh riskide ennetamine koostöös	<ul style="list-style-type: none"> · Märgatakse ja sekkutakse liiga hilja · Kombineeritud probleemid · Lastekaitsetöötajate roll juhtumikorraldajana kohati nõrk · Lastepsühhiaatri teenuse suur vajadus, lastepsühhiaatri hinnang aluseks, enne KLATi läbida ravi / saada raviskeem · Lapsevanemate ja abivajaduse märkajate koolitusvajadus · Koolisüsteem paindlik, kuid vajalik KLAT last haridustee jätkamisel KLATi ajal ja järel toetada

<p><i>Abivajadusele reageerimine ja sekkumine</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> · Enne KLATi kõike proovitud · Kohtunikud hinnangute ja materjalidega Rahul, kuid ei näe infosüsteeme · Lapsevanemate poolne tugi nõrk · SKA roll lastekaitsetöötajaid nõustada, kuid soovitud kohati ebarealistlikud, pigem kasutavad üksi töötavad sotsiaaltöötajad (kellel meeskonda ei ole) · Võrgustikul vähe infot KLATi suunamise, KLATis toimunu ja KLATist väljasuunamise järel (sh enda rollist) · Võrgustikutöö toimivus on võtmetegur – kokkulepped, tugev juhtumikorraldus. Eeldus, et KOV lastekaitsetöötaja veab juhtumikorraldust ja võrgustikutööd eest. Kuid reaalsuses jääb juhtumikorraldus, töö lapse ja perega KOVi poolt sageli soiku
<p>Koostöö kitsaskohad</p>	<ul style="list-style-type: none"> · Võrgustik soovib olla varem ja rohkem kaasatud, olla kursis protsessi ja enda rolliga · Lastekaitse spetsialisti hinnangud on aluseks järgmistele sammudele, kuid hinnangud erineva põhjalikkuse astmega (sh kuna lastekaitsetöötajad ülekoormatud) · Lastekaitsetöötajate duaalne roll, millest tuleneb rollikonflikt (juhtumi kohtusse viija vs kaitsja / toetaja / usaldusisik) · Ametnike võimupositsioon ja lapsed / noored / lapsevanemad nõrgemas positsioonis · KLATiga ähvardatakse (KLAT kui karistus), kuid tutvustatakse tugimeetmena · KLATi jõuavad lapsed / noored liiga hilja ja liiga keeruliste probleemidega · Töö lapsevanematega ja koduse jm keskkonna ja võrgustikuga KLAT perioodi problemaatiline. KLATist naaseb muutunud laps / noor mittemuutunud keskkonda. Tagasilanguse oht · KLATi suunatakse, kuna muid variante ei ole – teenuste süsteemis on “augud”, sh teatud sihtgruppide puhul. Vajadus ravikodude järele. Teatud diagnoosidega ja teatud “tüüpi” KLAT lapsed / noored ei tohiks paikneda koos (nt ADHD ja Asperger; noored lapsed ja vanemad pikalt õigusrikkumisi sooritanud noored; vaimupuue) · Toetavate teenuste kättesaadavus piirkonniti väga erinev
<p>Valdkondadevahelise koostöö kitsaskohtade lahendusvõimalused</p>	
<p><i>Arendusvajadused ja väljakutsed</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> · KLAT maine ja võrgustiku, laste, lapsevanemate teadlikkus KLATist. Kuvatava maine ja tegeliku sisu vastavusse viimine KLATi puhul · KLATi taotluse osas kaaluda lastekaitsetöötajatelt taotluse esitamise rolli andmist SKA-le (kes niikuinii annab kaasa oma hinnangu) – see vähendaks rollikonflikti (lastekaitsetöötaja kui kaitsva ja toetava vs juhtumit kohtusse viiv spetsialist) · Kui KLAT valdkondadevahelise koostöise hindamise / hinnangu alusel vajalik lahendus – siis otsusega mitte venitamine

	<ul style="list-style-type: none"> · Lastekaitsetöötajale piisavalt oskusi, teadmisi, aega jm ressursse, et juhtumikorraldust tugevalt eest vedada, KLATis viibimise ja KLATi järgsel ajal lapse / noore ja pere, võrgustikuga tööd teha · KLATi jõudmise menetlusaja lühendamine – nt kriitilised jutumid esmajärjekorras · KLAT otsuse aega kasutada veel täiendavate meetmete katsetamiseks, proovimiseks – ehk on võimalik KLATi asemel muul viisil aidata · KLATis mitte kokku panna sihtgruppe lapsi / noori, kes kokku ei sobi · KLATi osutamise ajal lapsega suhtlemine (lastekaitsetöötaja jt) · Asenduskodudes usalduskasvatajaga koostöö KLATi eel, ajal ja järel. Sh usalduskasvataja ajaliste võimalustega arvestamine, et võrgustikutöö lapse osas toimuks just temaga koostöös · KLATis spetsialiste teenuse keskel mitte vahetada, kui spetsialistidega tekkinud usaldussuhe. Võimalusel jätkata ka järeltegevuste raames samade spetsialistidega · Võrgustikukohtumised ei tohi toimuda “linnukese” pärast, vajadusel rakendada järelevalvet · Süsteemi “auke” täitvate teenuste väljaarendamine ja ka väiksematele, kaugematele, väiksemate võimalustega piirkondadele ja KOVidele teenuste kättesaadavuse tagamine (nt ravikodud, kriisipered) · KLATi pikendamine vaid tõsisel, tõendatud vajadusel · Võrgustikutöö jätkamine KLAT järel, kui laps / noor ja lapsevanem(ad) tulevad ise toime · 18-aastaste või pea-aegu 18-aastaste KLATist välja suunamisel KOVi juhtumikorralduslik jätkutugi · COVID juurutas paindlikud lahendused (nt virtaalkohtumised jms)
<p><i>Tänased head praktikad</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> · KLATi saabumise esimesel päeval alustada nii KLAT teenuse osutajate kui juhtumikorraldaja, võrgustikuliikmete poolt KLATist väljasuunamise ettevalmistusega (eesmärgil, et välja suunatav laps / noor saaksid ise hakkama) · Varane märkamine alates lasteaiast (nt sotsiaalpedagoogid lasteaedades) · Erineva funktsiooniga võrgustikukohtumiste regulaarsus (nt lai võrgustik, juhtumipõhine võrgustik jne) · Tugisüsteemis KLAT lapsele / noorele tugiisiku leidmine, kes seisab lähedal, kes teavitab, kes “tõlgib” infot, keda laps / noor usaldavad rohkem · Teenuseosutajate poolt regulaarne teavitustöö teenuse kohta · MDFT, lastepsühhiaatri abi olulisus, „Ringist välja mudel“, tugev võrgustikutöö ja juhtumikorraldus, supervisioon spetsialistidele · Endised KLAT noored laste / noorte kogemusnõustajatena · Operatiivne infovahetus võrgustikuliikmete vahel

<i>Koolitusvajadused</i>	<ul style="list-style-type: none"> · Juhtumikorraldus, võrgustikutöö (nii lastekaitsetöötajatele kui laiemale võrgustikule – et mõistaksid enda rolli) · Lapse ja lapsevanema(te) teavitamine KLAT teenusest · Sundkliendiga (nagu KLAT lapsed / noored ja lapsevanemad on) usaldussuhte loomine, töötamine · Traumateadlik lähenemine, vaimse tervise probleemid ja toetamisvõimalused · Lapse ja pere sisuline kaasamine
<i>Soovitused poliitikakujundajatele ja –rakendajatele</i>	<ul style="list-style-type: none"> · “Augud” süsteemis tuleb parandada, et KLATi ei suunataks lapsi, keda mujale ei ole võimalik suunata. Nt ravikodud, kriisikoduteenus · KOV lastekaitsetöötajate ülekoormus vajab lahendusi, et nad jõuaksid tegeleda juhtumikorraldusega, piisavalt põhjalike hinnangutega koostamisega (nt kohtule), lapse ja pere kaasamisega, ennetustööga ja järeltööga (nt KLAT puhul), peredega töötamiseks KLAT ajal (et laps KLATist saaks naasta muutunud keskkonda, et vältida tagasilangust) · Erinevat tüüpi KLAT teenuse arendamine (eri sihtgruppidele jne) · Kaaluda, et SKA esitaks kohtule taotluse KLATi suunamiseks · Arusaadavad abimaterjalid lastele / noortele, vanematele ja võrgustikuliikmetele KLATi protsessi kohta (sh eri keeltes) · Haridustee jätkamise tagamine KLATis ja KLATi järel · Kiirmenetluse võimalused KLATi suunamisel
KLAT ja õigusmõistmise lapsesõbralikkus	
	<p>Tänane süsteem ja korraldus KLATi vajaduse hindamisel, KLATi otsuse tegemisel, lapse ja pere KLATist teavitamisel, pere kaasamisel KLAT teenuse osutamise ajal ja järel vajab tugevat arendamist. Tänane süsteem ja korraldus just KLATi eel ja järel pigem ei ole lapsesõbralik.</p>
Tunnetatud interprofessionaalne koostöö KLATis	
	<p>Interprofessionaalne koostöö võrgustikus võimaldab KLAT vajadust märgata, hinnata ning valdkondadevahelises ja süsteemidevahelises koostöös on oluline võti lapse / noore / pere ja nendega KLATis töötavate spetsialistide toetamisel. Valdkondadevaheline koostöö võimaldab abivajadusi tõhusamalt märgata, hinnata, leida eri valdkondadest sobivaid toetusmeetmeid KLATi eel ning järel ning toetada lapse / noore / pere toimetulekut eri ressursside kaudu. Samas on selge, et KLAT lapsed-noored-pered vajavad professionaalsel tasemel, toetavat ja hästi toimivat juhtumikorraldust, mida peab eest vedama KOV lastekaitsetöötaja.</p>

Viiteallikad

- Braun, V. and Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2). pp. 77-101. ISSN1478-0887 Available from: <http://eprints.uwe.ac.uk/11735>
- Ekendahl, M., Månsson, J., & Karlsson, P. (2020). Risk and responsabilization: resistance and compliance in Swedish treatment for youth cannabis use. *Drugs: Education, Prevention & Policy*, 27(1), 60–68. <https://doi-org.ezproxy.tlu.ee/10.1080/09687637.2018.1544224>
- Farrington, D. P., Gaffney, H., Lösel, F., & Ttofi, M. M. (2017). Systematic reviews of the effectiveness of developmental prevention programs in reducing delinquency, aggression, and bullying. *Aggression & Violent Behavior*, 33, 91–106. <https://doi-org.ezproxy.tlu.ee/10.1016/j.avb.2016.11.003>
- Farrow, K., Gill, K., & Wilkinson, B. (2007). *Offenders in Focus*. Bristol: Policy Press
- Goldson, B., & Muncie, J. (2012). Towards a global ‘child friendly’ juvenile justice? *International Journal of Law, Crime and Justice* 40(1), 47–64. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2011.09.004>
- Gornischeff, K., Linnas, E. (2020). Innovatsioon seisneb koostöös – kinnise lasteasutuse jätkutöö pilootprojekti kogemus. *Sotsiaaltöö*
- Gornischeff, Kiira; Saia, Koidu; Toros, Karmen; Ülviste, Endla. (2018). Lapsesõbraliku õigusemõistmise põhimõtete rakendamine Eesti õigussüsteemis ja alaealiste õigusrikkujate juhtumite kohtulahendite näitel. *Acta Politica Estica*, 9, 24–62
- Graham, A. (2011). *Early Intervention: The Next Steps*. An Independent Report to Her Majesty’s Government. HM Government. <https://dera.ioe.ac.uk/14161/>
- Huges, D. (2002). Time and space on the hospital ward: shaping the scope of nursing practice. In Allen, D., Huges, D., (eds). *Nursing and the Division of Labour in Healthcare*. Palgrave: Basingstoke
- Lee, S-Y. (2013). Psychometric tests of the risk and resiliency check-up. *Youth Violence and Juvenile Delinquency*, 11(2), 165–177. <https://doi.org/10.1177/1541204012460875>
- Loeber, R., Farrington, D.P., & Petechuk, D. (2003). *Child Delinquency: Early Intervention and Prevention*. OJJDP: Child Delinquency Bulletin Series. <https://eric.ed.gov/?id=ED477922>
- Nash, J.K., & Kim, J.S. (2007). Patterns of change over time in beliefs legitimizing aggression in adolescents and young adults: Risk trajectories and their relationship with serious aggression. *Social Work Research*, 31(4), 231–240. <https://doi.org/10.1093/swr/31.4.231>
- Ødegard, A., & Strype, J. (2009). Perceptions of interprofessional collaboration within child mental health care in Norway. *Journal of Interprofessional Care*, 23(3), 286–296. <https://doi.org/10.1080/13561820902739981>
- Reeves, S., Lewin, S., Espin, S., & Zwarenstein, M. (2010). *Interprofessional Teamwork for Health and Social Care*. Wiley-Balckwell
- Saia, Koidu; Toros, Karmen; DiNitto, Diana M.; Leino, Mare; Sindi, Ingrid; Tersteegen, Elisa. (2019). Juvenile offender rehabilitation in Estonia: interprofessional collaboration in written assessments and specialists’ perceptions. *European Journal of Social Work*, 22 (1), 121–133. DOI: 10.1080/13691457.2017.1357022
- Saia, Koidu; Toros, Karmen; DiNitto, Diana M. (2020). Interprofessional collaboration in social rehabilitation services for dually-involved Estonian youth: Perceptions of youth, parents, and professionals. *Children and Youth Services Review*, 113, 1–12. DOI: 10.1016/j.childyouth.2020.104945
- Toros, Karmen (2011). *Assessment of Child Well-Being: Child Protection Practice in Estonia*. Tallinn: Tallinn University

Toros, Karmen; Schults, Astra; Lehtme, Rafaela (2022). Kirjandusanalüüs riskis laste varajase tuvastamise ja toetamise võimalustest ning parimatest praktikatest välisriikides. Tallinna Ülikool: CIRIC

Turluc, M., Mairean, C., & Danila, O. (2013). Risk and resilience in children, family and community. A Research Review. In Contemporary issues facing families: An interdisciplinary dialogue, pp.33–53. Bonn: Verlag fur Kultur und Wissenschaft

van der Put, C. E. (2020). The development of a risk and needs assessment instrument for truancy. Children & Youth Services Review, 109. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2019.104721>